

Omsorg for traumatiserte barn

Omsorg for traumatiserte barn

Rapport fra evaluering av et opplæringstilbud til fosterforeldre

Arne Backer Grønningsæter

Institutt for sosiologi og sosialt arbeid

Skriftserien nr. 166e

70 sider

ISSN: 1504-9299

ISBN: 978-82-7117-771-3

© Universitetet i Agder, 2014

Serviceboks 422, N-4604 Kristiansand

Design: Universitetet i Agder

Forord

Fosterhjemsplassing er det mest brukte alternativet når barnevernet plasserer et barn utenfor hjemmet. Fosterhjemsarbeid er dermed en betydelig del av barnevernets oppgaver, og en kan spørres om fosterhjemmene i tilstrekkelig grad evner å håndtere de vanskene barn og unge har med seg inn i fosterhjemmet. Dette er en viktig bakgrunn for forsøk med opplæring av fosterforeldre i traumebevisst omsorg.

Denne evalueringen har fulgt et slikt forsøksprosjekt. Jeg vil gjerne takk alle deltakerne i prosjektet for samarbeid, kontakt og deres vilje til å gi av sin tid og sitt engasjement. Takk til omsorgsgruppa i Barnevern Sør. Takk til fosterforeldrene som deltok på kurset. Takk til Tone Weire Jørgensen i RVTS Sør for samarbeidet, og takk til Bjørn Øystein Angel ved UiA for tilbakemeldinger og diskusjoner.

Det har vært spennende å følge prosjektet.

Oslo/Kristiansand, mai 2014

Arne Backer Grønningsæter

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	9
Bakgrunn	11
Fosterhjemsomsorg i utvikling	12
Om traumebevissthet og programmet	15
Organisering av prosjektet	19
Metode.....	23
Deltakerne – fosterforeldre og sosialarbeidere	26
Mål og forventninger	29
Forventninger - fosterforeldrene	30
Forventninger – sosialarbeiderne	31
Funn	33
Fosterforeldrene opplevelser og oppfatninger	33
Sosialarbeidernes opplevelser og oppfatninger	44
Diskusjon	49
Oppsummering – hovedfunn – anbefalinger.....	57
Referanse	59
Vedlegg.....	61

Tabelloversikt

Tabell 1. Forventninger og erfaringer. Tilslutning til fem utsagn, skala fra 1 til 4 hvor 1 er helt uenig og 4 er helt enig. Gjennomsnittskår..	21
Tabell 2. Relevans og viktighet. Skala fra 1 til 4 hvor 1 er ikke/ingen og 4 er svært/god. Gjennomsnittskår.	22

Sammendrag

Rapporten presenterer en evaluering av et samarbeidsprosjekt mellom RVTS Sør og den interkommunale barneverntjenesten Barnevern Sør. Prosjektet er et opplæringsprogram for fosterforelder i traumebevisst omsorg.

Målet med evalueringen var å vurdere gjennomføringen av en pilot av et program for opplæring av fosterforeldre, *Omsorg for traumatiserte barn*. Evalueringen skulle bidra til å få fram både fosterforeldrenes og barnevernsarbeiderne opplevelser og synspunkter på hvordan programmet fungerte. Gjennomføringen ble vurdert opp mot de fastsatte målsettingene og forventninger hos fosterforeldrene og sosialarbeidere som deltok i piloten.

Fosterhjemsomsorgen i Norge er inne i en prosess preget av store endringer, ikke minst som et resultat av nedleggingen/reduksjonen i institusjonsomsorgen. Dette har over tid ført til at barn som tidligere ble plassert i institusjon nå blir plassert i fosterhjem. Dette fører til nye krav til kunnskap og kvalitet blant fosterforeldrene.

Programmet *Omsorg for traumatiserte barn* er en norsk versjon av opplæringsprogrammet «*Caring for Children Who Have Experienced Traume: A Workshop for Resource Parents*». RVTS har stått ansvarlig for tilpasningen av programmet og har det faglige ansvaret for gjennomføringen, mens Barnevern Sør har stått for organiseringen av arbeidet og tilbød opplæringen til fosterforeldre som de har kontakt med. Prosjektet var en utprøvende pilot for videreutvikling og bruk av programmet i norsk kontekst, og skulle samtidig fungere som opplæring av ansatte i Barnevern Sør slik at de kunne føre prosjektet videre.

I evalueringen har en benyttet seg av fire metodiske grep; (1) observasjon gjennom deltakelse i planlegging, på samlinger og i diskusjon om oppsummering av erfaringer, (2) fokusgrupper med ansatte i barneverntjenesten ved start og avslutning av

programmet, (3) evalueringsskjema til i tre runder til deltakerne og (4) en fokusgruppe med fosterforeldre ni måneder etter avslutningen.

Hovedkonklusjonen i evalueringen er at tilpasningen og implementeringen av programmet Omsorg for traumatiserte barn inngår i et fagutviklingsarbeid som kan bidra til styrket kompetanse både i barnevernstjenestene og blant fosterforeldrene. Denne kompetansestyrkingen er et ledd i en profesjonaliseringsprosess blant fosterhjemmene og kan sees som en nødvendig følge av bevegelsen fra bruk av institusjon til bruk av fosterhjem. Kurset ble svært godt mottatt både blant sosialarbeiderne og fosterforeldrene som deltok

Når det gjelder videre implementering av programmet presenteres noen punkter til ettertanke. Blant påpekningene er et behov for både mer fordypning i stoffet, mer refleksjon og diskusjon, og for mer konkret trening. Dette understreker et uttalt behov for mer tid. Eksemplene/kasusene bør i større grad tilpasses norske forhold og det bør vær større rom for at fosterforeldrene presenterer egne erfaringer. For at fosterforeldrene skal klare å følge opp det de har lært bør kurset følges opp f.eks. med veiledningsgrupper. Hvis programmet skal videreutvikles for bruk i norsk kontekst er det behov for å knytte innholdet mer direkte til de opplevde behovene hos norske fosterforeldre/kursdeltakere.

Samarbeidet mellom Barnevern Sør, RVTS og Universitetet i Agder slik det ble gjort i dette pilotprosjektet representerer en nyttig arbeidsform i denne typen utviklingsarbeid. Det skapes rom for nyutvikling, systematisering og formidling av erfaringer.

Bakgrunn

Denne rapporten presenterer en evaluering av et samarbeidsprosjekt mellom RVT Sør og Barnevern Sør. Det som er prøvd ut i dette tiltaket er et opplæringsprogram for fosterforelder i traumebevisst omsorg.

Målet med denne evalueringen er å vurdere gjennomføringen av en pilot av et program for opplæring av fosterforeldre, *Omsorg for traumatiserte barn*, organisert av Barnevern Sør i samarbeid med RVT Sør. Evalueringen skal bidra til å få fram både fosterforeldrenes og barnevernsarbeiderne opplevelser og synspunkter på hvordan programmet fungerer. Gjennomføringen vurderes opp mot de fastsatte målsettingene og forventninger hos fosterforeldrene og sosialarbeidere som deltok i piloten.

Barne- ungdoms og familiedirektoratet presenterer følgende definisjon av fosterhjem på nettsiden www.fosterhjem.no:

«Et fosterhjem er et privat hjem som tar vare på et barn som for en periode ikke kan bo hos foreldrene sine. Noen ganger er det foreldrene som i samarbeid med barneverntjenesten bestemmer at et barn skal bo i fosterhjem. Andre ganger er det Fylkesnemnda for barnevernssaker som avgjør dette etter forslag fra barnevernet.»¹

Denne definisjonen er svært generell og dekker på den måten over det mangfoldet av fosterhjem som faktisk eksisterer, både knyttet til hvem som er fosterforeldre, grunnen til fosterhjems plasseringen, tidsaspektet, hvilken instans som er ansvarlig for å følge opp, og hva som er det juridiske grunnlaget for plasseringen. De fosterhjemmene som deltok i det programmet som evalueres i denne studien var alle knyttet til Barnevern Sør, en interkommunal tjeneste i fire kommuner i Vest-Agder.

---

¹ <http://www.fosterhjem.no/hva/>

Sånn sett er målgruppa for denne evalueringen noe mer homogen enn fosterhjem generelt i Norge.

Vi vil først presentere noe bakgrunnsinformasjon om utvikling i fosterhjemtjenestene i Norge, deretter presentere prosjektet og partnerne i prosjektet, samt litt om den faglige tenkingen bak tiltaket. Deretter beskrives den metodiske tilnærmingen i evalueringen før vi går løs på presentasjon av funnene underveis. Tilslutt diskuteres og konkluderes funn fra evalueringen. For å unngå forvirring i lesning av teksten vil evalueringsprosjektet bli omtalt som dette eller «evalueringen», mens utprøvningsprosjektet som skal evalueres vil bli omtalt som «programmet» eller «piloten».

Fosterhjemsomsorg i utvikling

Fosterhjems plassering er det mest brukte plasseringsalternativet når barnevernet plasserer barn utenfor hjemmet. Fosterhjemsarbeid er med andre ord en svært viktig del av barnevernets oppgaver. Samtidig er en sentral konklusjon i en forskningsoversikt fra Danmark om plasserte barn og unge (Egelund et al., 2009) at eksisterende tilbud ikke i tilstrekkelig grad evner å modifisere de vansker barn og unge har med seg inn i plasseringen. (Backe-Hansen m.fl. 2010)

Backe-Hansen m.fl. (2013) påpeker videre at en av de forutsetningene som skal til for at fosterbarn skal få en god barndom er at fosterhjemstilbudet må være tilstrekkelig differensiert og at fosterbarnas relasjon til fosterfamilien og deres nettverk må ivaretas på en måte som er tilpasset det enkelte barns behov. Det påpekes også at det er behov for mer kunnskap om faglige metoder, organisering og samspill, samt nødvendigheten av at fosterhjemmene inngår i en lærende organisasjon som bidrar til faglig utvikling.

Fosterhjemsomsorgen i Norge er inne i en prosess preget av store endringer. Dette kan sees som et resultat av nedleggingen/reduksjonen i institusjonsomsorgen. Dette har over tid ført til at barn som tidligere ble plassert i institusjon nå blir plassert i fosterhjem.

I følge Strand og Grønningsæter (2013) som igjen referer til tall fra KOSTRA/SSB har det vært en betydelig økning i antallet barn i fosterhjem. I 2003 var det ved slutten av året plassert 6697 barn i fosterhjem, mens det ved slutten 2012 var plassert 9632 barn i fosterhjem. I 2010 var over halvparten av barna plassert i fosterhjem på grunn av kjennetegn ved omsorgssituasjonen, nesten en av tre på grunn av kjennetegn ved foreldrene og bare fire prosent på grunn av kjennetegn ved barna (Backe-Hansen 2013).

Det finnes mye forskning som viser at fosterbarn er en gruppe med store belastninger, enten det gjelder fysisk helse, psykisk helse, skolegang eller annen belastende bakgrunn (Backe-Hansen m.fl. 2010 og Egelund m.fl. 2009).

Konsekvensen av denne utviklingen er at det stilles stadig større krav til fosterhjemmenes kvalitet og kompetanse. Tiltak i denne forbindelse er styrket opplæring av fosterforeldrene både før de begynner i denne rollen (PRIDE²) og etterpå. Det pilotprosjektet som evalueres her er et eksempel på det siste. Dette økte kravet til kvalitet og kompetanse omtales som en profesjonaliseringsprosess (Backe-Hansen m.fl. 2013A). Et annet aspekt ved den denne profesjonaliseringsprosessen er knyttet til at stadig flere fosterforeldre (i hovedsak mødre) blir frikjøpt fra arbeid for å være hjemme og ta seg av fosterbarna, en form for forsterkning av fosterhjemmet (Strand og Grønningsæter 2013). Den mest brukte begrunnelsen for å sette inn forsterkningstiltak var barnas/ungdommenes særlige behov. Også forebygging av slitasje hos fosterforeldrene var en ofte brukt begrunnelse. Disse begrunnelsene gikk ofte hånd i hånd (Strand og Grønningsæter 2013). Denne utviklingen betyr at det å være fosterforeldre stadig mere kan sammenlignes med lønnet arbeid. Mange fosterhjem blir forsterket, men også blant de som ikke forsterkes medfører denne prosessen et økt press på både kvalifisering og økonomisk godtgjøring. Disse endringene i fosterhjemsomsorgen beskrives grundig i NOVA-rapporten «Fosterhjem for barns behov» (Backe-Hansen m.fl. 2013).

---

² Se http://www.bufdir.no/fosterhjem/Hvordan_bli_fosterhjem/Delta_pa_kurs/Pride_grunnkurs/

Havik (2007) beskriver de typiske fosterforeldrene som i siste halvdel av førtiårene, og de bodde i en mindre by eller et tettsted. Foster mødre jobbet oftere deltid enn kvinner ellers i Norge. Hun sier også at fosterforeldrene ønsket mer hjelp til å forstå og møte fosterbarnas reaksjoner og atferd og at de ønsket et mer reelt samarbeid med barnevern tjenesten. Et tilbud om opplæring i traumeforståelse kan tilfredsstillende begge disse behovene ved å gi både bedre forståelse av barne- og bedre kontakt med de ansatte i den lokale barneverntjenesten. Det å delta på felles samlinger kan bidra til at barnevernansatte og fosterforeldre i større grad får et felles språk og en opplevelse av å stå på like linje.

En kunnskapsstatus om barn og unge i fosterhjem utgitt av NOVA i 2010 tyder på at det meste av forskningen knyttet til fosterhjem handler om fosterbarnas sosiale bakgrunn og effekten av fosterhjems plasseringen som sådan. Det ser ut til å være mindre forskning knyttet til effekten av programmer og veiledning, opplæring osv. (Backe-Hansen m.fl. 2010).

BLD og Bufdir sin FoU-strategi definerer et kunnskapsbasert barnevern på følgende måte:

”Med kunnskapsbasert barnevern mener vi at barnevernet skal basere fagutøvelsen på best mulig tilgjengelig vitenskapelig kunnskap sammen med utøverens erfaringer, kritiske og etiske vurderinger, brukernes preferanser og med kontekstuelle hensyn”. Fokuset på et kunnskapsbasert barnevern reflekterer en generell dreining mot kunnskapsbasert profesjonsutøvelse, som også understrekes i statsbudsjettet for 2010.

Det aktuelle prosjektet er et av mange tiltak i et mangfold av prosjekter med mål å få til et mer kunnskapsbasert barnevern. Dette mangfoldet av prosjekter har i de siste årene bidratt til en omfattende fagutvikling i det lokale barnevernsarbeidet (se f.eks. Gjerustad m.fl. 2007). Fagutviklingen kan imidlertid ta mange former og representere mange innfallsvinkler. Døhli og Støkken (2013) viser f.eks. påpeker f.eks. hvordan den

kan både være individuell og kollektiv og representere mange typer forståelse av hvordan kunnskaper kompetanse og tiltak kan utvikles og implementeres.

Det har over flere år vært en uenighet i feltet som driver med fagutvikling i barnevernfeltet knyttet til et krav om at tiltakene skal være evidensbasert. Samtidig har det vært et klart mål at det må satses på utvikling av konkrete redskaper i det lokale arbeidet. På tross av den nevnte uenigheten om evidensbasering er det en samstemmighet i feltet om at det er behov for mer systematisk evaluering og mer forskning om hvordan de forskjellige tiltakene virker (Reegård m.fl. 2009). Flere har også gjort seg til talspersoner for større og mer systematisk brukerinvolvering i fagutviklingen, et nylig eksempel er prosjektet Ungdom i svevet (Follesø 2011). Det aktuelle pilotprosjektet er ikke evidensbasert, men har forskningsbasert kunnskap som utgangspunkt. Ungdommene selv er ikke direkte involvert i dette utviklingsarbeidet, men fosterforeldrenes oppfatninger trekkes inn gjennom evalueringen.

Om traumebevissthet og programmet

Regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) ble etablert i de fem regionale helseforetakene i 2007. Sentrene fikk blant annet i oppdrag å bidra til økt kompetanse på traumer og forebygging og behandling av traumer i det øvrige hjelpeapparatet. Etableringen av RVTSene har bidratt til å sette traumebevissthet høyere på dagsorden og en har sett en markert større oppmerksomhet rundt traumer f.eks. i barnevernet (se www.rvts.no).

Regionalt ressurscenter om Vold, Traumatisk stress og Selvmordsforebygging Sør (RVTS Sør) presenterer følgende tekst om psykiske traumer på sin hjemmeside:

Psykiske traumer er en fellesbetegnelse for de reaksjoner og konsekvenser det kan ha for et menneske å bli utsatt for intense, skremmende og uoversiktlige

påkjenninger. Det kan være vold, overgrep, omsorgssvikt, naturkatastrofer, krig eller katastrofer.

Reaksjonene berører både kroppslige, følelsesmessige og nevrologiske funksjoner og kan føre til betydelige utviklingsforstyrrelser og/eller utvikling av somatiske og psykiske lidelser.

Vi skjelner mellom såkalt enkle traumer som er psykiske traumer utløst av enkeltstående hendelser (naturkatastrofer, terror, overfall o.l.) - og komplekse traumer som utløses av vedvarende krenkende livsbetingelser over tid (slik som vold i nære relasjoner, seksuelle overgrep, omsorgssvikt).

I tillegg brukes ofte betegnelsen utviklingstraume for å beskrive den spesielt alvorlige traumatiseringen som skyldes vedvarende krenkelser i den tidligste barnealder, ofte i situasjoner hvor krenkelsene er påført av nærpå personer.

Traumatiserte mennesker har som alle andre muligheter for positiv utvikling, bedring og tilfriskning.

De vil imidlertid ofte ha behov for særskilt tilrettelagt omsorg eller behandling. Vi kaller disse hjelpetiltakene for traumebevisst omsorg og traumefokusert behandling³.

Jørgensen⁴ og Steinkopf⁵ presenterer i en artikkel publisert på RVTS hjemmeside «Traumebevisst omsorg i teori og praksis». De sier at traumebevisst omsorg tar utgangspunkt i hvordan krenkelser og psykososiale traumer påvirker barns utvikling og fungering. De påpeker hvordan traumebevisst omsorg henter kunnskap fra et bredt spekter av fagfelt, fra hjerneforskning og nevrovitenskap til utviklingspsykologi og tilknytningsforskning. Hovedbudskapet deres er at en traumebevisst forståelse kan

---

³ http://sor.rvts.no/no/forside/forside - introtekst/skjult_mappe/Psykiske+traumer.9UFRjYYc.ips, hentet 26.03.2014

⁴ Jørgense er en av initiativtakerne til dette prosjektet.

⁵ <http://sor.rvts.no/filestore/Filarkiv/Dokumenter/Fagstoff/Barnevern/Artikkel3-Traumebevisstomsorg.pdf>, hentet 01.04.2014

bidra til å unngå at det utvikles en konfliktfylt relasjon og at opplevelser av nederlag og tilkortkommenhet forsterkes.

Vi skal ikke her gå inn i en grundig gjennomgang av hva traumebevisst omsorg innebærer, men påpeke at det innebærer både en forståelsesramme og metoder for intervensjon. Disse to aspektene ved traumebasert omsorg er gjennomgående i opplæringsprogrammet som på norsk fikk navnet Omsorg for traumatiserte barn.

Som nevnt over er skjer det mye viktig og omfattende arbeid med fag- og metodeutvikling i det lokale barnevernet. Programmet Omsorg for traumatiserte barn ble prøvd ut i et samarbeid mellom RVTS Sør i Kristiansand og Barnevern Sør (mer om de involverte partene seinere i rapporten under overskriften «Organisering av prosjektet»). Programmet er norsk versjon av opplæringsprogrammet «*Caring for Children Who Have Experienced Traume: A Workshop for Resource Parents*». RVTS har stått ansvarlig for tilpasningen av programmet og har det faglige ansvaret for gjennomføringen, mens Barnevern Sør står for organiseringen av arbeidet og tilbyr opplæringen til fosterforeldre som de har kontakt med. Prosjektet i Barnevern Sør skulle være en utprøvende pilot for videreutvikling og bruk av programmet i norsk kontekst, og samtidig fungere som opplæring av ansatte i Barnevern Sør slik at de kunne føre prosjektet videre.

National Child Traumatic Network presenterer programmet “*Caring for Children Who Have Experienced Trauma: A Workshop for Resource Parents*” på følgende måte ⁶

«Mange barn i fosterhjem eller slektsomsorg har en historie hvor de har blitt utsatt for traumer. Caring for Children Who Have Experienced Trauma: A Workshop for Resource Parents (RPC) er et PowerPoint-basert opplæringsprogram laget for undervisning fra profesjonelle innen psykisk helse sammen med fosterforeldre. Det inkluderer ni kasuseksempler med typiske

---

⁶ <http://www.nctsn.org/products/caring-for-children-who-have-experienced-trauma>

fosterbarn fra åtte måneder til femten år gamle, så vel som eksempler på sekundært traumatisk stress hos foreldre.» (min oversettelse)

Hele programmet er tilgjengelig på internett på NCTSN Learning Center og ved å gå inn der kan en få tilgang på kurspakken, guide for kursholdere og deltakerhåndbok, samt råd for gjennomføring av programmet. På NCTSN sin nettside finnes det også et diskusjonsforum hvor erfarne trenere svarer på spørsmål om hvordan kurset skal gjennomføres, samt flere typer verktøy og råd som kan brukes ved gjennomføring av programmet.

Ved utprøvingen i Norge fikk programmet navnet «*Omsorg for traumatiserte barn*». Det kombinerer kunnskap og øvelse og skal hjelpe fosterforeldre til å forstå forholdet mellom traumer og barnas ofte uforståelige atferd, følelser og holdninger. Det skal gi fosterforeldrene praktiske redskaper til å hjelpe barna til å komme videre fra en traumatisert fortid. Fosterforeldrene skal lære å gjenkjenne og begrense konsekvensene av barnas traumer og få støtte fra andre til dette.

Denne evalueringen tar for seg gjennomføringen av fase 1 som er en pilot med en gruppe fosterforeldre som samtidig skal fungere som opplæring av barnevernsarbeidere til å føre programmet videre. Programmet bestod opprinnelig av åtte samlinger. Ved gjennomføringen av piloten ble imidlertid første og andre samling slått sammen, men senere ble det lagt til en ekstra avsluttende samling. Denne siste samlingen var en slags oppsummeringskveld der de tok for seg «arbeidsarkene» som skulle fylles ut i forkant av hver samling eller på samlingen. Disse arkene fulgte temaene i hver kurskveld og var direkte relatert til deltakernes fosterbarn. Grunnen til denne ekstra samlingen var at de ikke fikk tid på de oppsatte kurskveldene til dette.

Det ble også gjort en annen «utvidelse»; alle deltakerne fikk to saksveiledninger i gruppe etter endt undervisning. Disse samlingene kom tett etter at kurset var avsluttet. Gruppeveiledningene fortsatte senere i regi av barnevern sør. Dette er

imidlertid ikke en del av evalueringen, selv om det selvsagt ligger som en del av diskusjonsgrunnlaget i det avsluttende fokusgruppeintervjuet.

Organisering av prosjektet

Evalueringen av piloten for bruk av programmet Omsorg for traumatiserte barn i Norge involverte flere parter. **RVTS Sør** stod ansvarlig for tilpasningen av programmet til Norske forhold og hadde det faglige ansvaret for gjennomføringen. **Barnevern Sør** stod for organiseringen av arbeidet og tilbød opplæringen til fosterforeldre som de har kontakt med. Prosjektet i Barnevern Sør var en utprøvende pilot for videreutvikling og bruk av programmet i norsk kontekst. Saksbehandlere fra Barnevern Sør deltok på samlingene under gjennomføringen av hele piloten og samlingene foregikk i deres lokaler. **Universitetet i Agder/Praxis-sør** ble trukket inn for å følge prosessen og evaluere gjennomføringen av programmet. En forsker med tilknytning til både UiA og Fafo ble hyret inn for å gjennomføre evalueringen.

RVTS Sør er plassert i Kristiansand og er administrativt underlagt Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. De dekker begge Agderfylkene, Telemark, Vestfold og Buskerud og er et av fem regionale sentre som ble etablert i 2007.) RVTS Sør er halvt finansiert av Sørlandet Sykehus Helseforetak (SSHF) og halvt av Bufetat. RVTS Sør har et uttalt mål om å ha fokus på barn. De De presenterer seg på følgende måte:

Formålet med de regionale ressursentrene er å samle ledende fagmiljøer innen psykiske traumer slik at kompetansen innen dette feltet kan formidles til alle som er hjelpere. Vår oppgave er å formidle kunnskap og erfaringskompetanse på feltene vold og traumer, migrasjonshelse og selvmordsforebygging. Innenfor disse kjerneområdene skal RVTS Sør gi kunnskap, faglig trygghet og kollegial støtte til fagfolk, institusjoner og organisasjoner som møter mennesker som er utsatt for vold, traumer eller selvmordsfare.

Vårt oppdrag er å drive kunnskapsformidling ved å

- Bistå det offentlige/utøvende tjenesteapparat med undervisning, veiledning og konsultasjon*
- Samle de ulike fagmiljøer på området vold og traumatisk stress, flyktningehelse/tvungen migrasjon og selvmordsforebygging*
- Initiere/utvikle nettverkssamarbeid mellom relevante aktører i regionen*
- Utvikle og koordinere felles kurs- og undervisningsopplegg med utgangspunkt i praksisfeltets ønsker og behov*
- Inngå aktuelle samarbeidsavtaler med tjenesteapparatet/praksisfeltet på bred basis*
- Bidra til forskning og metode- og kunnskapsutvikling i samarbeid med relevante nasjonale og regionale fagmiljøer på senterets temaområder»⁷*

Den andre hovedpartneren er Barnevern Sør. Dette er en interkommunal barneverntjeneste som dekker fire kommuner i Vest-Agder; Lindesnes, Mandal, Marnadal og Åseral. Den ble etablert som interkommunal tjeneste i 2008.

Samarbeidet er organisert etter "vertskommunemodellen" med Mandal kommune som vertskommune. I Barnevern Sør er det en egen omsorgsgruppe som har ansvar for plassering, bl.a. i fosterhjem.

Barnevern Sør har vært opptatt av traumebevisst omsorg tilbake til 2010 da noen av de ansatte deltok på samlinger om dette temaet som RVTS arrangerte for barneverntjenestene i Agder. Traumebevisst omsorg har vært et satsingsområde i Barnevern Sør og dette var utgangspunktet for det samarbeidet som Barnevern Sør og RVTS Sør er har etablert for igangsetting av opplæringsprogrammet Traumebasert omsorg for fosterforeldre.

---

⁷ http://sor.rvts.no/no/om_oss/om_rvts/

Alle de fire Kommunene i Barnevern sør er også med i samarbeidsforumet Praxis-sør som er et samarbeid mellom kommunene i Agder-fylkene, fylkesmannen i Aust og Vest-Agder, Knutepunkt Sørlandet, KS, Universitetet i Agder og Agderforskning. Barnevern Sør ba derfor Praxis-sør om å bidra med evaluering av arbeidet med å prøve ut programmet Omsorg for traumatiserte barn. Undertegnede som på dette tidspunkt var engasjert på halv tid på Universitetet i Agder med tilknytning til aktiviteter i regi av Praxis-sør ble bedt om å stå for evalueringen. Jeg har som evaluator fulgt arbeidet fra første samarbeidsmøte om mulig utprøving av programmet. Hvordan dette er gjort vil for øvrig bli redegjort for i avsnittet om metode.

Det skjer mye fag-, kompetanse- og tiltaksutvikling i det lokale barnevernet. Flere har påpekt at mye av denne fag- og kompetanseutvikling i barneverntjenesten ser ut til å mangle organisatorisk forankring. Dette kan ha som konsekvens at kunnskapene som etableres blir individuell og får få konsekvenser for hvordan det arbeides i tjenesten. Dette tiltaket brøt med dette fenomenet på tre måter. For det første var hele omsorgsgruppa i barnevern Sør involvert. For det andre fordi det i prosjektet ligger en plan for oppfølging og for det tredje ved at det ble satt av ressurser til ekstern evaluering. Dette kommer vi tilbake til i diskusjonen på slutten av rapporten.

Metode

Evaluering vil ofte være betraktet som en virksomhet som har som mål å se på resultater relatert til målsettinger i en aktivitet. Sverdrup (2001) beskriver fire typer evaluering; beslutningsorientert, prosessorientert, brukerorientert og målfri. I den beslutningsorienterte retningen er målet ofte å finne effekter relatert til målsettinger i programmet. I denne evalueringen har det imidlertid ikke vært mulig å måle effekter, blant annet fordi vi ikke besitter tilgang til måleredskaper eller har tilgang til data om de som representerer den endelige målgruppa i prosjektet, fosterbarna. Den brukerorienterte retningen er opptatt av å beskrive og analysere og har brukernes interesser i fokus. En slik tilnærming har vært viktig i dette prosjektet gjennom både observasjon og intervjuing av både ansatte i barnevernet og fosterforeldre underveis. Den prosessorienterte retningen er opptatt av hvordan en prosess kan forbedres under veis. I noen grad har vi i denne evalueringen også vært influert av en slik tilnærming i og med at evaluator presenterte funn for aktørene underveis og var med i diskusjoner med de prosjektansvarlige både før oppstart, underveis og ved avslutningen. Den målfrie retningen er mer opptatt av å fastslå verdien av en innsats. Sverdrup sier at en modifisert tilnærming handler om å være mindre opptatt av de «egentlige» målene men forsøke å studere mål innenfor et mulighetsspekter (Sverdrup 2001). I dette prosjektet har vi primært vært opptatt av å se på måloppnåelsen knyttet til forventninger hos de forskjellige aktørene i programmet.

Evaluator har fulgt prosjektet fra de første møtene mellom Barnevern Sør og RVTS hvor opplegget ble diskutert til kurset var gjennomført. Siste datainnsamling var ni måneder etter kurset avslutning, et gruppeintervju med noen av deltakerne.

Evalueringen kan dermed sies å være en form for følgeevaluering, ikke minst fordi evaluator underveis har vært knyttet opp mot gjennomføringsprosessen.

Evalueringen har imidlertid i liten grad vært en preget av at evaluator har intervensert i forhold til opplegget. Unntaket fra dette er at noen funn ble presentert for

deltakerne underveis og på siste samling ble det gjort en bredere presentasjon av funn fra datainnsamlingene underveis.

Det var to primære målgrupper i evalueringsprosessen; fosterforeldrene som deltok på kurset (senere omtalt som fosterforeldrene) og barnevernkonsulentene i Barnevern Sør (senere omtalt som sosialarbeiderne). Sosialarbeiderne var også til stede på kurset, men det ble brukt forskjellige metoder for å hente inn vurderingene fra fosterforeldrene og fra de ansatte. De ansatte ble intervjuet ved gruppeintervju, men fosterforeldrene fylte ut et spørreskjema. Gjennom deltakelse på møter og samlinger ble evaluator dessuten kjent med synspunkter og opplevelser fra de ansvarlige i RVTS.

I evalueringen har en benyttet seg av fire metodiske grep som samlet skulle gi et bilde av hvordan opplæringstilbudet fungerte. De fire metodiske grepene var:

- observasjon gjennom deltakelse i planlegging, på samlinger og i diskusjon om oppsummering av erfaringer
- fokusgrupper med ansatte i barneverntjenesten ved start og avslutning av programmet
- evalueringsskjema til fosterforeldrene som deltok i tre runder, ved første samling, midt i og på siste samling
- en fokusgruppe med fosterforeldre ni måneder etter avslutningen av programmet

Prosessen ble gjennomført i åtte ledd:

1. Først deltok evaluator som observatør på planleggingsmøter
2. Ved starten av prosjektet ble det gjennomført en fokusgruppe med representanter Barnevern Sør. Målet var der å få fram hva som er de viktigste spørsmålene å stille underveis, samt forventninger til prosjektet.

3. Ved første samling ble det levert ut et spørreskjema til fosterforeldrene som deltok. Spørsmålene her var knyttet til forventninger og til hvordan deltakerne opplevde det første møtet
4. Dette ble fulgt opp ved et nytt spørreskjema til fosterforeldrene midtveis. På denne samlingen var også evaluator til stede som observatør og han holdt et innlegg for å motivere deltakelse i evalueringen.
5. I forbindelse med siste samling ble det gjennomført et fokusgruppeintervju med barnevernkonsulentene. Her var spørsmålene knyttet til hvordan de syntes forventningene deres var oppfylt.
6. På siste samling var også evaluator til stede og presenterte noen foreløpige funn, samtidig som det ble delt ut et spørreskjema hvor deltakerne ble spurt om å vurdere helheten i kurset.
7. Et par måneder etter avslutningen ble hovedfunnene fra evalueringen presentert for Barnevern Sør og de fikk mulighet til å stille spørsmål og kommentere.
8. Til slutt, etter ni måneder, ble det gjennomført et gruppeintervju med noen fosterforeldre om hva de tenkte om nytten av det de hadde lært og hvorvidt dette hadde påvirket relasjonen til barna.

Fokusgrupper er en form for gruppeintervju. Sekvensen blir ledet av en forsker, men hensikten med metoden er å utnytte dynamikken i gruppa og slik være sensitiv for at informantene assosierer videre ut fra hverandres utsagn. På den måten kan en få fram ting som kanskje ikke ville kommet fram under et enkelt informantintervju. Fokusgrupper kan være en god form i et eksplorerende design og kan effektivt få fram deltakernes erfaringer og holdninger. Forskeren kan ha forskjellige typer roller i en fokusgruppe, men det viktigste er å fasilitere diskusjonen slik at alle kommer til orde og å sørge for at alle temaene i temaguiden blir berørt.

Det ble gjennomført to fokusgrupper med ansatte i Barnevern Sør og en med fosterforeldre. Temaguiden fulgte de samme spørsmålene som spørreskjemaet til

fosterforeldrene. Ved å bruke fokusgruppemetoden fikk en fram refleksjoner og assosiasjoner hos deltakeren knyttet til forventninger og resultat.

I fokusgruppene med ansatte i barneverntjenesten var det 7 deltakere. I gruppa med fosterforeldre deltok det 5 fosterforeldre og 1 fra RVTS. Gruppediskusjonen tok mellom 1 og 1,5 timer. Det ble tatt grundige notater underveis. Utskrift av diskusjonene ble så kodet og kategorisert som en del av analysearbeidet. For mer beskrivelse av fokusgruppemetode se f.eks. Malterud (2012) og Morgan (1988)

For å få fram fosterforeldrenes syn ble det brukt et enkelt **spørreskjema**. Et spørreskjema er mindre dynamisk enn fokusgruppa, og det var primært av praktiske grunner denne metoden ble valgt. Fosterforeldrene var for mange for én fokusgruppe. De ville kreve for mye ressurser både av forsker og av deltakerne dersom de i tillegg til å delta på samlingene skulle måtte delta i flere fokusgruppemøter. Det kunne også bli et problem å presse en slik gruppe til å snakke høyt om erfaringer og opplevelser. Spørreskjemaet er anonymt og hver enkelt får gi uttrykk for sine opplevelser uavhengig av de andre deltakerne. I dette tilfellet har en slik tilnærming både en etisk og en metodisk fordel.

Alle deltakerne på de aktuelle samlingene svarte på spørreskjemaet. Det var 16 svar på den første og på den siste samlingen, og 12 svar på spørreskjemaet ved den midtre samlingen. Bakgrunnsvariablene tyder på at det ikke er full overlapp og at det tilsammen var 17 forskjellige personer som svarte på spørreskjemaet.

Spørreskjemaene ble kodet og vi bruket Excell for å analysere svarene. Som vi skal se senere var det store begrensinger i hva vi fikk ut av spørreskjemaene, blant annet fordi svarene går så mye i én retning at det er vanskelig å nyansere funnene.

Deltakerne – fosterforeldre og sosialarbeidere

Som nevnt over var det 16 fosterforeldre som deltok på første og på siste samling. Det var 9 kvinner og 7 menn. De fleste jobbet heltid før de ble fosterforeldre, men noe av kvinnen har gått ned i stillingsbrøk etter at de ble fosterforeldre.

Gjennomsnittsalder er 45 år. 14 av 16 deltok i programmet sammen med partner. Det er en liten forskjell på deltakerne ved første og siste samling, noe som tyder på det ikke er hundre prosent overlapp mellom gruppene. På første samling var det 12 av deltakerne som var fosterforeldre for første gang, mens det på den siste samlingen bare var 11 som var fosterforeldre første gang. På den midtre samlingen deltok det bare 12 personer, 6 menn og 6 kvinner. Ellers er kjennetegnene for sammensetningen av gruppa nesten identisk. Andre kjennetegn ved deltakerne var at 13 av dem hadde utdanning på videregående nivå, bare tre hadde høyere utdanning. Den gruppa med fosterforeldre som leverte inn spørreskjemaet ser ut til å ligne svært på typiske fosterforeldre, se Haviks beskrivelse som er sitert over.

Alle de fem fosterforeldrene som deltok i fokusgruppa som ble gjennomført ni måneder etter avslutning av programmet hadde tidligere besvart spørreskjemaet. Ett par deltok sammen i fokusgruppa, så den representerte fire familier. En av dem deltok alene i programmet, de øvrige deltok sammen med partner. For alle fem var det første gangen de var fosterforeldre.

Det var 7 barnevernsarbeidere med på fokusgruppeintervjuene, en mann og seks kvinner. Fire av dem var sosionomer, en barnevernspedagog, en sykepleier og en vernepleier. Det var deltakere med videreutdanning i veiledning, multikulturelt arbeid og familieterapi og de hadde jobbet med barnevern i gjennomsnitt 14 år. Det var med andre ord en gruppe med betydelig kompetanse og erfaring innen feltet.

Mål og forventninger

Målet med pilotprosjektet var å prøve ut og utvikle et program for traumebevisst omsorg ved å bruke programmet «Caring for Children Who Have Experienced Traume: A Workshop for Resource Parents», oversette det til norsk, tilpasse det til norske forhold og prøve det ut overfor en gruppe fosterforeldre knyttet til Barnevern Sør. Piloten skulle bidra til å kvalitetssikre dette arbeidet. Målet med følgeevalueringen var å bidra til å få fram både fosterforeldrenes og barnevernsarbeidernes opplevelser og synspunkter på hvordan programmet fungerer.

Programmet kombinerer kunnskap og øvelse og skal hjelpe fosterforeldre til å forstå forholdet mellom traumer og barnas ofte uforståelige atferd, følelser og holdninger. Programmet skal gi fosterforeldrene praktiske redskaper til å hjelpe barna til å komme videre fra en traumatisert fortid. Fosterforeldrene skal kunne gjenkjenne og begrense konsekvensene av barnas traumer og få støtte fra andre til dette.

Programmet har dermed følgende målsettinger:

- Gjøre fosterforeldrene tryggere når det gjelder å håndtere fosterbarnas traumer
- Gi et kunnskapsgrunnlag, samt gi et verktøy for trening i kritisk refleksjon over egen praksis.
- Trene fosterforeldrene slik at de får muligheten til å veilede hverandre

Et hovedgrep i denne evalueringen har vært å se på i hvilken grad de forskjellige typene deltakere får innfridd sine forventninger til programmet. Vi vil derfor her presentere hva de forskjellige aktørene presenterte som sine forventninger og mål ved starten av prosjektet.

Forventninger - fosterforeldrene

På den første samlingen ble fosterforeldrene bedt om å beskrive forventningene til programmet. Spørsmålet ble stilt som et åpent, uten forhåndsdefinerte kategorier eller kodinger. Svarene delte seg i flere typer. De fleste av deltakerne har svart med to eller tre punkter. I kategoriseringen under er det derfor slik at svarene kan grupperes, ikke de som svarer.

For det første var det en forventning om å lære mer om traumer, og i forlengelsen av dette å få mer kunnskap om traumatiserte barn. Flere av fosterforeldrene snakker om varianter over dette temaet, f.eks. at de ønsker å forstå barnet og barnets handlinger, reaksjoner og oppførsel bedre. Dette knyttes også opp mot å kunne hjelpe fosterbarnet videre og til å bli bedre til «å tyde» barnet. De snakker også om å forstå årsaker og få hjelp til å komme «inn bak handlingen». En er også opptatt av å kunne forklare barnets atferd bedre til andre personer. Disse svarene kan knyttes til begreper som lære og forstå.

Den andre typen svar er knyttet til et ønske om å lære mer om hvordan en gir god omsorg til traumatiserte barn. En uttrykte for eksempel et ønske om å lære «å hjelpe barnet til å takle følelser og hverdagssituasjoner», annen «hjelpe barnet videre». Fosterforeldrene var her opptatt av hvordan de kunne hjelpe barn med store traumer, «de som er mest skadet». De nevner utfordringene med å håndtere barnet eller forstå reaksjonsmønstre hos barnet. Utfordringene når det gjelder håndtering ble også knyttet til vanskelige situasjoner, i ett tilfelle enda mer spesifikt til vanskelige situasjoner i hjemmet.

En tredje type svar handler om verktøy. Fosterforeldrene håper å få nyttige verktøy. Særlig følgende tre ønsker er typiske for denne gruppen av svar. Fosterforeldrene ønsker seg «verktøy i samhandlingen med barnet», de ønsker å «lære å automatisere positive handlinger som gir trygghet», og de ønsker å «bli bedre til å møte atferden på en måte som hjelper». Dette handler altså om konkret handlingsveiledning.

Den fjerde typen svar handler om opplevelsen av egen mestring og ønsket om å bedre denne opplevelsen. Dette blir også indirekte uttrykt gjennom utsagn om f.eks. å bli bedre foreldre. I denne gruppa finner vi også andre utsagn i spennet mellom det generelle og det mer spesifikke, det gjelder rollen som «fosterforelder i vanskelig situasjoner».

I tillegg til disse fire typene forventninger håper flere å bli bedre kjent med andre fosterforeldre i samme situasjon, noe som kanskje kan kalles en spin-off i og med at det mindre handler om traumebevissthet enn om et generelt behov for å utveksle erfaringer.

Dermed kan vi oppsummere deltakernes forventninger i fem punkter, (1) generell kunnskap og forståelse av traumer, (2) hjelp til å forstå og håndtere barnet, (3) konkret verktøy til bruk i vanskelige situasjoner, (4) bedre opplevelsen av egen mestring og (5) kontakt med andre fosterforeldre.

Forventninger – sosialarbeiderne

Sosialarbeidernes forventninger ble diskutert på fokusgruppeintervju ved oppstart av programmet. Forventningene ble også diskutert i retrospektivt i fokusgruppa som ble gjennomført ved avslutningen. Her vil vi først presenterer hva som kom fram ved oppstarten.

På samme måte som fosterforeldrene er det også blant sosialarbeiderne en generell forventning om å lære mer, få mer kunnskap. Det sies f.eks. at «en kan ikke lære nok». Noen sier også at de ønsker å bli flinkere sosialarbeidere. Et annet mer generelt utsagn handler om å bli bedre til å lære videre til andre. Dette handler nok både om hvordan traumebevissthet kan formidles i det daglige arbeidet og om at de seinere skal være i stand til å gjennomføre og leder kurset selv.

Videre sies det at denne typen kunnskap er svært relevant, alle barn som kommer i kontakt med barnevernet er traumatisert. De sier også at kurset presenterer spennende kunnskap som fungerer.

En tredje type forventning fra sosialarbeiderne har fokus på fosterforeldrene. De forventer at fosterforeldrene skal forstå mer, og få større trygghet på håndtering av barna og egen rolle som fosterforeldre. En av sosialarbeiderne sier at det må bli mer spennende å være fosterforeldre. De tar også opp relasjonen mellom sosialarbeiderne og fosterforeldrene, og ønsker seg en bedre dialog med fosterforeldrene.

Videre er det også noe fokus på samarbeidspartnere. Det er en forventning om at det skal bli en bedre dialog med samarbeidspartnere som skole og barnehage. Dette er nok en noe mer langsiktig forventning om at traumebevissthet skal kunne skape et mer felles språk instansene imellom.

Den siste typen forventninger er av en litt annen type. Det kan beskrives som fokus på fagutvikling. Sosialarbeiderne ønsker å være med på å utvikle en modell for et program som kan brukes framover. På den måten skal de bidra til at det blir attraktivt å jobbe med fosterhjemsarbeid.

Dermed kan en også oppsummere sosialarbeidernes forventninger i fem punkter. De to første handler om egen læring, de neste tre knyttes til relasjonen til andre; (1) generell forventning om å lære mer om traumer, (2) lære direkte relevant kunnskap det er behov for i barnevernsarbeidet, (3) at fosterforeldrene skal lære mer, (4) bedring av samarbeidet med andre instanser og (5) bidra til faglig utvikling i fosterhjemsarbeidet.

Funn

I denne delen av rapporten vil vi se på hva datainnsamlingen under veis kan si oss om hvordan deltakerne oppfatter og vurderer sine opplevelser underveis. Først vil vi se på hva fosterforeldrene sier, deretter på sosialarbeiderne. Fosterforeldrenes svar bygger på tre runder med spørreskjemaer, ved starten av programmet, i midten og ved avslutningen. I grove trekk har de fått de spørsmålene på de tre tidspunktene, men spørsmålene ble tilpasset tidspunktet for datainnsamlingen. Variasjoner i spørsmålsformuleringen vil bli beskrevet når vi gjengir svarene.

Fosterforeldrene opplevelser og oppfatninger

Hva har du fått ut av programmet?

For å svare på dette spørsmålet ble fosterforeldrene stilt overfor en rekke utsagn. Tilslutningen til disse utsagnene ble så kodet på en skala hvor 1 er helt uenig og 4 er helt enig i utsagnet. De tre første spørsmålene ble stilt i alle tre rundene, og de er identiske bortsett fra at første gang ble de stilt i hypotetisk form (vil/kan hjelpe/gi), andre gang i presens (hjelper/gir) og tredje gang i perfektum (har hjulpet/gitt).

Tabell 1. Forventninger og erfaringer. Tilslutning til fem utsagn, skala fra 1 til 4 hvor 1 er helt uenig og 4 er helt enig. Gjennomsnittskår.

	Første samling	Fjerde samling	Siste (sjuende) samling
Programmet vil hjelpe/hjelper/har hjulpet meg som fosterforelder til å forstå mer om forholdet mellom barnets/barnas traumer og dets/deres uforståelige atferd, følelser og holdninger	4,0	3,9	3,9
Programmet vil gi/gir/har gitt oss som fosterforeldre praktiske redskaper til å hjelpe barna til å komme videre fra en vanskelig fortid	3,9	3,4	3,6
Programmet kan hjelpe/hjelper/har hjulpet meg til å bli tryggere når det gjelder å håndtere fosterbarnet/barna	3,9	3,8	3,6
Jeg erfarer at når jeg anvender lærdommen fra programmet opplever fosterbarnet/barna en bedret omsorgssituasjon	(Ikke spurt)	3,4	3,5
Jeg tror at jeg etter å ha gått på dette kruset møter fosterbarnet annerledes enn tidligere	(Ikke spurt)	(Ikke spurt)	3,8

Som det er forklart i metodekapittelet så er det mellom 12 og 16 personer som har svart på spørreskjemaet hver gang. Det er dermed få respondenter og lite grunnlag

for å gjøre store analyser. På den andre siden har samtlige som var til stede svart hver gang så svarene bør kunne sies på gjenspeile synspunktene til deltakerne. Tallene viser også at deltakerne både har høye forventninger og positive vurderinger av kurset. Særlig på det første utsagnet er svarene massivt positive. Men dette gjelder også de andre utsagnene. Det er noen nyanser i tallene. I noen grad er det ett resultat som skiller seg ut fra den massive positive trenden. Det er utsagnet «*Programmet vil gi/gir/har gitt oss som fosterforeldre praktiske redskaper til å hjelpe barna til å komme videre fra en vanskelig fortid*». På den andre samlingen var fortsatt nesten alle på den positive siden, men det er mer forbeholdent og det er en av deltakerne som gir et negativt svar (2= litt uenig). Vi finner ikke noen tydelige forskjeller når det gjelder bakgrunnsdata, selv om det er noe mer forbeholdent blant menn enn kvinner. Det kan se ut som samling fire var en litt mindre positiv opplevelse enn første og siste samling, for på siste samling er det nesten like massivt positiv respons i dette spørsmålsbatteriet som på første samling.

Vurdering av opplegget

Det ble også stilt flere spørsmål til deltakerne som var mer opplevelsesorientert. Dette fordi var viktig ikke bare å få vite hvordan de vurderte innholdet, men også i hvilken grad de opplevde at opplegget var relevant i deres konkrete situasjon. Spørsmålene dreide seg om hvorvidt det som ble tatt opp var viktig, relevant, og om det vil hjelpe den enkelte i hverdagen. Det er en liten variasjon mellom spørsmålene, på den første samlingen og på den fjerde samlingen ble deltakerne bedt om å vurdere den aktuelle samlingen, men de på den siste samlingen ble bedt om å vurdere samlingene som helhet. Merk at disse spørsmålene var ment å fange opp den enkeltes opplevelse, mer enn

Også på disse spørsmålene var svarene massivt positive og universet er for lite til at det er mulig å differensiere mellom forskjellige typer bakgrunnsvariabler, selv om det kan se ut som om mennene er noe mer kritiske enn kvinnene. Dette siste gjelder imidlertid ikke på spørsmålet om det pedagogiske opplegget.

Tabell 2. Relevans og viktighet. Skala fra 1 til 4 hvor 1 er ikke/ingen og 4 er svært/god. Gjennomsnittskår.

	Første samling	Fjerde samling	Siste (sjuende) samling
	«Den samlingen»	«Den samlingen»	«Samlingene som helhet»
I hvilken grad mener du vi har snakket om noe som var viktig for deg?	3,9	3,4	3,8
I hvilken grad var eksemplene som ble brukt relevante for deg	3,4	3,3	3,2
I hvilken grad tror du kunnskapen og treningen kan være en hjelp i hverdagen som fosterforeldre	3,9	3,6	3,9
Hvor godt eller dårlig mener du det pedagogiske opplegget for samlingen/e har fungert	3,7	3,3	3,6
Helhetlig sett, hvordan vil du bedømme dagens samling	3,9	3,7	(ikke spurt)

Samlet sett ser vi at fosterforeldrene opplevde det som ble tatt opp som viktig og til hjelp i hverdagen. Den noe lavere skåren på spørsmålet om relevans må antagelig sees i sammenheng med en viss misnøye med bruken av eksempler som vi kommer til bake til senere.

Hva kunne vært bedre eller annerledes?

Spørreskjemaene inneholdt noen åpne spørsmål. I spørreskjemaet på første samling ble fosterforeldrene hovedsakelig spurt om forventninger til programmet, mens de på samling fire ble spurt om forbedringspunkter, både på den aktuelle samlingen og i programmet som helhet. På den siste samlingen ble spørsmålene knyttet til ting som kunne vært gjort annerledes eller temaer de savner i hele programmet. Vi vil i det følgende presentere svarene på disse spørsmålene, først samling 4, deretter siste samling.

Fosterforeldrene ble spurt følgende spørsmål: *«Kan du nevne tre ting som du mener kunne gjort dagens program bedre, mer relevant eller mer interessant?»*

Svarene på dette spørsmålet deler seg i hovedsakelig i to typer. Det første klusteret av svar kan knyttes til tidsbruk. Mange er opptatt av at det er behov for mer tid, til de aktuelle temaene, til å diskutere spørsmålene, eller til å løse oppgaver. Flere oppfatter programmet som svært stramt. Det etterspørres bedre samsvar mellom tilgjengelig tid og mengden stoff en skal igjennom på kruset.

I forlengelsen av ønsket om mer tid ligger det også flere svar knyttet til ønske om mer prosess, dialog eller diskusjon. Delvis kommer dette som et ganske generelt ønske, delvis som et synspunkt om at f.eks. at en ikke har nok tid for å gjøre gruppeoppgavene ordentlig.

Evaluator var til stede som observatør på den fjerde samlingen og det er opplagt at mange av deltakerne følte at programmet var for stramt og at det ble for lite diskusjon på denne samlingen. Svarene bærer nok preg av dette, og som vi skal se under preges også svarene på andre spørsmål som ble stilt den dagen av denne akutte frustrasjonen.

Det tredje poenget som kommer fram i svarene fra fosterforeldrene er ønske om flere praktiske, konkrete eksempler. Det foreslås at fosterforeldrene som deltar i programmet selv kan presentere vanskelige situasjoner som de har opplevd, hva de gjorde i denne situasjonen og om de har tatt i bruk tips som de har fått på kruset for å få til et annet resultat. Det var ønske om å «tyde» eksempler deltakerne selv kom med. En ønsket seg hverdageksempel hvor andre fosterforeldre og terapeuter kunne komme med forslag om løsninger på vanskelige situasjoner.

Videre ble det etterlyst praktiske verktøy for håndtering av utfordrende situasjoner. Her trekkes etterspørselen etter mer konkret tilnærming et hakk lenger enn til bare å handle om hva slags eksempler som brukes i programmet.

Et annet spørsmål som også ble stilt på 4. samling var «*Kan du nevne tre ting som du mener kunne gjort programmet «Omsorg for traumatiserte barn» bedre?»*. Her utvides altså spørsmålet til ikke bare å gjelde dagens program men hvordan de oppfatter hele programmet. Det er kanskje ikke overraskende at svarene har svært mye til felles med svarene på spørsmålet knyttet til den aktuelle samlingen.

Det er fortsatt ønske om bedre tid som dominerer svarene. Det ønskes mer tid til spørsmål, til samtale, til deltakelse i samtalene og til å få fram gode eksempler. Ønske

om mer tid presenteres også ganske generelt til en opplevelse at programmet er for stramt.

Tidsbehovet må vurderes opp mot ønsket om mer diskusjon, mer dialog og mer prosess. Konkret knyttes dette til ønske om mer gruppearbeid og mer tid til gruppeveiledning. En annen vri på behovet for mer prosess er følgende formulering, «*la fosterforeldre komme med utfordringer og la fagpersoner komme med "løsninger"*». En annen fremmer et ønske om mer dialog. En tredje sier at en må «*få frem fosterforeldrenes egne erfaringer og drøfte dem med både andre fosterforeldre og med fagfolkene*».

Dette kan videre knyttes til et ønske om mere bruk av eksempler. Det brukes begreper om «hverdagseksempler», «eksempler fra det virkelige liv», «håndtering av problemet» osv. Dette må oppfattes som en kritikk mot de eksemplene som ligger i kursmaterialet, de oppfattes som for amerikanske og lite tilpasset norske forhold. Samtidig er det nok klart her at fosterforeldrene gjerne i større grad ønsker å bringe egne erfaringer og egne opplevelser inn i kurset.

Det siste momentet som kommer fram når fosterforeldrene skal svare på dette spørsmålet er et ønske om å få praktiske verktøy. Dette henger selvsagt sammen med ønsket om bruk av egne eksempler, men er antagelig et noe mer problematisk ønske. Allikevel er det et tydelig ønske i materialet å få praktiske verktøy og tips til håndtering av vanskelige situasjoner.

På den siste samlingen ble fosterforeldrene spurt følgende spørsmål: «*Kan du nevne tre ting som du mener kunne vært annerledes i kursopplegget for å oppnå et mål om å gjøre dere som deltakere tryggere på hvordan dere skal møte fosterbarnet?*».

Samtlige av de som svarer kommer på en eller annen måte innom ordet tid. Igjen ser vi at svarene delvis knyttes generelt til behov for mer tid, kurskveldene kunne f.eks. vært lenger, de gikk for fort. De fleste kobler imidlertid tidsaspektet til ønske om mer diskusjon, refleksjon, spørsmål, prosess. Ønske om mer tid til å diskutere egne problemer henger sammen med dette. Det kommer også konkrete forslag om at en

f.eks. kunne hatt en helgetur hvor flere kurskvelder/temaer ble koblet sammen samtidig som en kunne hatt en hyggelig opplevelse sammen med de andre på kurset. Modul 1 og 2 ble begge behandlet samme kveld. En foreslår konkret at dette deles på to kvelder.

Mange av svarene (over halvparten) på dette spørsmålet handler også om etterlysningen etter mere praktiske konkret eksempler. Det er ønske om konkrete råd i konkrete situasjoner. Det er ønske om at bruk av egne eksempler og egne historier. Få fram praktiske løsninger og gjerne stille forskjellige løsninger opp mot hverandre. En av deltakerne svarer at en burde ha mulighet til å fortsette i selvgående grupper.

På den siste samlingen ble fosterforeldrene også spurt om temaer de savnet og gjerne og gjerne skulle lært mer om. Det er lignende svarene som de vi har referert over som går igjen også her. Det første som kommer opp er praktiske ting, flere eksempler og ønske om å få konkrete verktøy. «av respondentene skriver:

«Jeg har "verktøyet" hvordan jeg skal møte fosterbarnet i vanskelige situasjoner, men kjenner på at det er vanskelig å forandre på hvordan jeg alltid har reagert. Kunne vært pratet litt om det».

På dette spørsmålet kommer det også opp noen aktuelle temaer som ikke har vært like tydelig artikulert på de andre spørsmålene. Flere av fosterforeldrene er opptatt av forholdet til de biologiske foreldrene, hvordan få til en god måte å forholde seg til dem på. I tillegg kommer det opp noen faglige metodiske spørsmål knyttet til utdyping av traumeforståelse, forståelse av hva som «trigger» barnet og hvordan en kan «møte barnet der det er».

Hva har fosterforeldrene lært?

Over har vi referert til svarene på kritiske spørsmål. Disse spørsmålene har tatt forholdsvis mye plass, da det kan være det er de som gir mest læring. Imidlertid har vi også stilt noen mer positivt ladede spørsmål. På siste samling bad vi f.eks. deltakerne nevne «kort hva som er det viktigste du har lært på dette kurset». Svarene går i stor

grad i samme retning. Et forsøk på å gruppere svarene ender opp med tre kategorier. Den første kategorien kan omtales som mer generell teoretisk læring knyttet til forståelse av traumer og hvordan traumer påvirker atferd. De er opptatt av at de har fått teoretisk kunnskap som hjelper dem til å forstå atferd og hva som ligger bak. En av respondentene formulerer dette på følgende måte: *«Hvorfor følelser fører til uønsket atferd og hvordan håndtere de på en bedre måte»*. I denne gruppa er det også flere deltakere som kommer med utsagn som f.eks. at de har lært om det «kognitive triangelet» eller at de har lært om «hvordan hjernen virker», altså fått ny kunnskap. Noen knytter denne kunnskapen direkte til situasjoner, f.eks. at kunnskapen kan benyttes til «å prøve å finne grunnen bak sinne».

Den største gruppa med svar – nesten alle deltakerne har med et svar som er puttet i denne kategorien, er knyttet til at de har lært noe om relasjonen til fosterbarnet. Flere sier f.eks. «å kunne forstå barnet bedre» eller kobler en forståelse av traumer til hvordan en kan hjelpe fosterbarnet med å håndtere «traume-reaksjoner». Mange svarer med å snakke om forstå reaksjonsmønstre, se følelser som ligger bak eller å være mer opptatt av følelsene til barnet enn av atferden. Det er også utsagn som at man må *«forså barnet for å kunne hjelpe det»*. Dette siste punktet er det flere som er inne på, det vil si det å få et grunnlag for å forstå slik at en kan hjelpe. Et utsagn i samme gate som kan sies å skille seg litt ut er at de har lært å være «nysgjerrig og undrende overfor barnets atferd». Det er ikke et skarp skille mellom de to første kategoriene her, det er snakk om kunnskap som kan hjelpe en til å forstå og dermed handle på nye måter.

Til slutt er det et svar som skiller seg klart fra de andre, det handler om å forstå seg selv; *«øve på bevissthet på hvilke reaksjoner, egne triggere, som jeg bruker i forhold til barnet»*.

Svarene på spørsmålet om hva deltakerne har lært kan dermed deles i tre grupper, generell kunnskap om traumer og atferd, hjelp til å forstå og handle konstruktivt, og hjelp til å forstå egne reaksjoner i samhandlingen med barnet.

Kursmaterialet.

Kursmaterialet er en viktig del av programmet Omsorg for traumatiserte barn: Vi spurte derfor fosterforeldrene på siste samling i hvilken grad de benytter det utdelte kursmaterialet. På en skala fra 0 til 2 ble gjennomsnittsskåren 1,3. Bare fem av 16 svarer ofte. En svarer aldri, mens resten svarer sjelden. Vi har ikke spurt deltakerne om hvordan de for øvrig vurderer materialet, hvorfor de bruker/ikke bruker det eller andre lignede spørsmål. Sammenlignet med de overveldende positive tilbakemeldingene som spørreskjemaet eller viser er dette svært lavt. Uansett må det sies at dette også er relativt lavt skår sett i forhold til ambisjonene i det opprinnelige programmet.

Ble forventningene oppfylt

Til slutt ble deltakerne bedt om å si i hvilken grad deres forventninger har blitt oppfylt. Skalaen her går fra 1 ikke oppfylt til 4 fullt oppfylt. På fjerde samling er gjennomsnittsskåren 3 og på siste samling er gjennomsnittsskåren 3,1. Nesten alle har svar «3 i stor grad». Igjen en positiv vurdering selv om skåren ikke er helt på topp.

Vi spurte også deltakerne et helt åpent spørsmål om det var andre ting du gjerne vil få fram om ditt syn på kurset. Det var for øvrig ikke mange svar på dette spørsmålet. Noen av svarene er gjenganger fra spørsmålene vi har referert over. Et par roser foreleserne noen sier det var et interessant og flott opplegg med god servering og hyggelige folk.

Ni måneder etter

Ideelt sett skulle en i en slik evaluering som dette studert om det har skjedd noen endringer for eller med barna, det er jo tross alt i en eller annen forstand det langsiktige målet med fosterhjemsarbeidet. Dessverre var de ikke mulig innenfor de rammene vi opererte i å få til en slik tilnærming. Selv om det er begrenset hvor mye en kan si var det dette som lå bak da vi bestemte oss for å gjennomføre en

fokusgruppe med fosterforeldre som hadde deltatt i kurset ni måneder etter av kurset ble avsluttet. Det var særlig tre temaer vi var opptatt av i denne fokusgruppen:

- Mer langsiktige virkninger av deltakelsen
- Hvordan ser fosterforeldrene på kurset i når de har fått det litt på avstand?
- Har det at fosterforeldrene deltok i programmet ført til noen endringer for barna?

I ettertid mente deltakerne at kurset langt på vei hadde svart til forventningene. En sa at han/hun ikke hadde så store forventninger, bortsett fra en generell forventning om å lære noe. En av deltakerne skilte seg noe ut i denne diskusjonen. Hun sa at hun ikke ville unngått dette kurset for alt i verden, ikke bare fordi hun nå forsto mer av barnet, men fordi hun nå forsto mer om både seg selv og barnet. Det ser ut som om alle deltakerne mente det hadde vært bra å få dette kurset på et tidligere stadium i prosessen. En av deltakerne sa det slik:

«Det er ikke tvil om at kurset har hjulpet. Før så ville jeg stresset mer. Nå satser jeg på at ting går og så går det selv om det ser helt håpløst ut.»

En annen sa det slik:

«Vi skulle ikke bli fosterforeldre, men var det. Vi grein på veien hjem for vi lurte på hva skal vi gjøre med henne [fosterbarnet]. I ettertid skjønner jeg hvorfor det var lagt opp slik. Vi trengte det i går. Viktig å komme inn jo før jo heller.»

I ettertid kan det også være lettere med et kritisk blikk på hva en har lært..

Eksempelvis sa en av informantene at de ikke var helt blanke fordi de hadde fått noe veiledning på traumebevissthet tidligere. Det er med andre ord noen synspunkter på at det kunne vært noe mer faglig avansert, og de skulle gjerne lært enda mer om traumebevisst omsorg.

På den annen side var det også noen som hadde forventninger om å få mer konkrete verktøy som hjelp til å løse vanskelige situasjoner i hverdagen:

«Det var mye hva som skjer og hvorfor. Casene var litt amerikanske. Skulle ønske mer typiske eksempler på situasjoner, og mer tid på at alle kunne komme med sine ting som de kunne få hjelp til å løse.»

Det var også kritiske synspunkter på at eksemplene ikke var praksisnære nok. Dette kobles til et behov for mer konkret trening i hvordan kunnskapen kan anvendes konkret. En av deltakerne sa «vi må øve mer». Dette er helt i tråd med kritikken som kom underveis, og igjen ble det sagt at en trenger mer norske og/eller egne eksempler.

Informantene var også opptatt av at det ikke var lett å omsette lærdommen de hadde fått i praksis. Og at de kunne bli veldig redde for å gjøre feil. Denne typen synspunkter ble knyttet til konkrete erfaringer og opplevelser. Med dette som utgangspunkt mente informantene at det var viktig at de hadde kunnet møtes i grupper etterpå. De sa at det var viktig å være tålmodige, men at de kunne bli lei av «alltid å ha traumebrillene på».

Fosterforeldrene beskrev en positiv endring hos barna, men synes det var vanskelig å definere hva som var hva i den forstand at det var vanskelig å vite om denne bedringen skyldtes traumebevissthet eller andre årsaker. Her følger noen sitater om hva som har skjedd med barna:

«Det er endringer i atferd. Han er mye mer positiv. Er blitt mye mer voksen. Jeg vet jo ikke om hvorfor men».

«Vi har sett en positiv utvikling. Hvis du begynner å tenke bakover så ser vi at det er utvikling i positiv retning på mange områder. Hun kan i større grad klare å vise empati. Det er også en utvikling på hygiene, men det begynte før kurset».

«Vårt fosterbarn ville ikke bli berørt på spesielle steder, f.eks. på ryggen. Nå kan hun ta i mot gode berøringer fra mange».

«Han [fosterbarnet] sa til meg: det hjelper ikke å bli sinna. Nå begynner han å tro at jeg forstå han».

«For en uke siden skulle jeg rydde skoene hennes på plass: hun sa, du skjønner det er vanskelig. Tidligere kunne hun ikke takle at noe ble definert som vanskelig».

Forholdet til sosialarbeiderne

Jeg hadde ut fra observasjon på kurskvelder og samtaler med både fosterforeldre og sosialarbeidere et inntrykk av at en «bivirkning» av kurset var at det hadde ført til endringer i relasjonen mellom fosterforeldrene og sosialarbeiderne. Inntrykket var at relasjonen på grunn av samværet på kurset var blitt mindre «klientaktig» og mer i retning likeverdige partnere. Jeg prøvde derfor å spørre fosterforeldrene som deltok i fokusgruppa etter ni måneder om hvordan de opplevde dette. Svarene jeg fikk var litt tvetydige.

«Vi hadde et godt forhold til saksbehandleren. Det er viktig å delta i noe sammen og det har blitt et bedre samarbeidsklima».

«Jeg synes vi har hatt et godt samarbeid og vi har brukt kontakten. Det har vært et bra samarbeid».

«Vi har følelse av at oppfølgingen er bra før du får barnet. Når det går bra blir samarbeidet mindre. De har det for travelt».

«Vi har hatt fem saksbehandlere. Det har vært for mye. Jeg skjønner ikke hvorfor vi har byttet så mye. Den siste har jeg nesten ikke greid å samarbeide med fordi jeg var så skuffet»

«Saksbehandlerne har ikke peiling på hvordan ungen har det».

«Kurset var veldig nyttig. Hvis en hadde fått bedre oppfølging hadde vært mer nyttig. Men jeg hadde ingen ting å ta opp på den siste samtalen vi hadde. Det er et godt tegn».

Andre opplæringstilbud

11 av i alt 17 respondenter hadde deltatt i PRIDE kurs. Det var derfor også naturlig å snakke om relasjonen mellom forskjellige opplæringstilbud til fosterforeldre. En vesentlig forskjell mellom disse to tilbudene er at PRIDE er et opplæringstilbud som går forut for at en blir fosterforeldre, mens dette kurset er for personer som er fosterforeldre. Hovedsynspunktet ser ut til å være at deltakerne mente det bør være noe mer om traumebevissthet på PRIDE-kurset, men at en fordypning i dette temaet som de hadde fått på dette kurset egner seg best for personer som har noe erfaring med hva det betyr å være fosterforeldre. Som nevnte tidligere mente flere av deltakerne at dette er kunnskaper de kunne trenge på et tidligere stadium, men samtidig så stilles det spørsmålsteget ved om de da var beredt til å ta i mot det de nå hadde lært.

Sosialarbeidernes opplevelser og oppfatninger

Innledningsvis så vi at det ikke var motstridende, men allikevel noen nyanseforskjeller når det gjaldt forventninger mellom fosterforeldrene og sosialarbeiderne. Vi skal her gjengi noen funn når det gjelder hva sosialarbeiderne tenker om programmet, basert på fokusgruppeintervju gjennomført ved avslutningen av programmet.

Sosialarbeidernes rolle er ikke minst å videreføre dette og på sikt kunne lede og gjennomføre tilsvarende kurs for andre fosterforeldre. Det er derfor særlig disse aspektene som blir tatt opp i det følgende.

Hva har du fått ut av programmet?

Her følger noen sitater fra fokusgruppeintervjuene med sosialarbeiderne.

«Vi har lært noe om traumer, men det er også andre innfallsvinkler, så vi må være ganske nøye med hva vi vil ta med videre»

«Saksbehandlerne har stilt opp på en unik måte som gruppe»

«Vi følger opp fosterfamiliene mer enn minimumskravet. Vi må forklare en del rundt hva som har skjedd med ungene. Det er et godt stykke arbeid for å hjelpe fosterforeldrene til å bruke denne innretningen»

«Det skjedde en holdningsendring. RVTS opplevde at vi er en gruppe som liker hverandre og jobber godt sammen og at dette smitter over på fosterforeldrene. Det er en entusiasme blant de ansatte som gir påfyll til deltakerne»

«Vi står i mange tøffe utfordringer. Hvis vi ikke hadde hatt noe genuint mellom oss hadde vi ikke klart å jobbe slik som vi gjør. Vi har en respekt for hverandre»

Disse sitatene kan tyde på at sosialarbeiderne ser det, om ikke som en forutsetning så i hvert fall som en viktig del av grunnen til at gjennomføring av prosjektet gikk bra, at det er et godt samarbeide og godt faglig miljø blant sosialarbeiderne i Barnevern Sør.

Vurdering av opplegget

Ved avslutningen av kurset ble sosialarbeiderne bedt om å komme med en vurdering av opplegget. De ble spurt om hva som kunne vært annerledes og om det var noe som ikke har fungert så bra. Det første de sier er at innholdet er for amerikansk og overflatisk. De påpeker videre at temaene som behandles er viktige og veldig sentrale. Programmet kan derfor brukes som et utgangspunkt, men det er nødvendig nå legge til egne ting. Det ble en diskusjon i gruppa på dette punktet. Det ble hevdet at det er viktig ikke å fravike programmet, det vil si kapitlene, temaene og overskriftene.

Et annet moment som ble påpekt av sosialarbeiderne er at det virker som programmet er beregnet på fosterforeldre som ikke har mye erfaring med å være

fosterforeldre. Det sies at den gruppa som deltok her har bedre basiskunnskap enn de opprinnelige målgruppene.

Sosialarbeiderne mente at programmet ble bedre når fosterforeldrene kunne bruke egne erfaringer. I sammenheng med dette kom det også fram at de syntes det hadde vært for lite tid. Dialogen er viktig. Hvordan den enkelte kurskveld fungerte var også avhengig av hvem som innledet den aktuelle kvelden. Det ble derfor tatt opp problemstillinger knyttet til at kursledere har ulik formidlingsevne og at den enkelte må formidle med sine egne ord.

Kursmaterialet.

Vi så ovenfor at fosterforeldrene i svært begrenset grad benyttet det utdelte kursmaterialet. Når sosialarbeiderne ble bedt om å kommentere kursmaterialet sa de at det må kortes ned. Samtidig sa de at noe av materialet er veldig bra også for sosialarbeiderne og at det kan brukes også i deres jobb.

Forholdet til fosterforeldrene

Et nytt sitat:

«Et av mine fosterhjem var kjørt i bunnen. Etter en tirsdagskveld begynte de å se mer lyst på det. De sa at de fikk veldig mye og ser framover. Dette handler også om mestringsfølelse. Det at mange har samme problemet er viktig. Likemannsopplevelsen er viktig. Det er også viktig at de får noe håndfast»

Dette utsagnet sier noe om hvordan sosialarbeiderne oppfattet resultatene av programmet. Men utsagn som dette reiser også spørsmålet om hvorvidt det skjedde en endring i samarbeidsrelasjonen mellom sosialarbeiderne og fosterforeldrene. Fosterforeldrenes utsagn på dette punktet ser ut til å være mer tvetydig. Dette kommer vi tilbake til i diskusjonen.

Forventninger – sosialarbeiderne i retrospekt

Når vi spurte sosialarbeiderne retrospektivt hva som hadde vært forventningene deres kom de synspunkter som kan grupperes i tre hovedpunkter. Vi gjengir dem på følgende måte:

1. Fagutvikling

Sosialarbeiderne var stolte av å være med på å utvikle denne modellen til bruk for opplæring av fosterforeldre i Norge. De var opptatt av at den må videreføres og bli et redskap som mange kan ta i bruk. Deres egen ambisjon var å skulle tilegne seg kunnskap og ble ledende på dette feltet. De var opptatt av at dette bare var første trinn og at det var viktig å formidle erfaringene videre til andre, f.eks. gjennom Fontene.

2. Relasjon til fosterforeldrene

De hadde videre en ambisjon om å bli gode til å veilede fosterforeldrene på bruk av denne modellen. Ambisjonen når det gjaldt hvordan kurset skulle påvirke relasjonen til fosterforeldrene ble beskrevet i fire punkter. (1) Fosterforeldrene skal få et godt utbytte av kurset, (2) vi skal merke det når vi er ute hos dem, (3) fosterforeldrene skal få en opplevelse av å være samarbeidspartner – likemenn – og (4) det skal etableres en felles dialog hvor sosialarbeiderne også ser på seg selv mer som samarbeidspartner i relasjon til fosterforeldrene.

- Jeg ville merke det når jeg er ute hos dem.
- Gi fosterforeldrene følelse av å være samarbeidspartner, likemenn
- Felles dialog med fosterforeldrene, se på oss selv som samarbeidspartnere

3. Egen læring

De ønsket selv å lære mer om temaet traumebevissthet og var opptatt av at traumebevisst omsorg kan brukes på flere arenaer.

Videreføring

Våren 2014 gjennomførte Barnevern Sør et kurs alene uten bistand fra RVTS. Det betyr at sosialarbeiderne også har oppnådd et mål om å kunne påta seg en slik undervisning etter selv å ha fulgt kurset. Det ble gjennomført to opplæringsdager for fire kursholdere fra Barnevern sør før de startet for seg selv.

En representant for Barnevern Sør sier følgende

«Vi ser at vi stadig høster frukter av vår satsning. Vi merker det mest på den gamle gruppa. De som nå får sine veiledningskvelder. De [...] har nå sakte men sikkert skjønnt nytten. De vil nå ha mer teori og oppfriskning av kursinnhold når vi gruppeveileder. De har oppdaget at traumebevisst omsorg tilnærmingen har gjort noe med dem og barna deres og sier at de ikke hadde klart å stå i det hvis de ikke hadde lært dette. Veldig interessant. Og ikke minst oppmuntrende for oss».

Diskusjon

Målet med denne evalueringen var å vurdere gjennomføringen av piloten av programmet Omsorg for traumatiserte barn organisert av Barnevern Sør i samarbeid med RVTS Sør. Evalueringen skulle bidra til å få fram både fosterforeldrenes og barnevernsarbeiderne opplevelser og synspunkter på hvordan programmet fungerte. Gjennomføringen skulle vurderes opp mot de fastsatte målsettingene og forventninger hos fosterforeldrene og sosialarbeidere som deltok i piloten. I forrige kapittel ble funnene presentert, det vil si hvordan deltakerne presenterer sine oppfatninger av forskjellige aspekter ved programmet og gjennomføringen. Vi vil nå diskutere disse målsettingene og forventningene relatert til hvordan deltakerne oppfatter resultatene.

For å starte ved det mest generelle, ville et første spørsmål kunne være knyttet til relevansen av programmet, i den forstand at vi diskuterer tilnærmingens vitenskapelige holdbarhet el.l. Dette er ikke et tema for evalueringen, men tas som en gitt forutsetning. Programmet er heller ikke evidensbasert i den forstand at det er utviklet effektmål som virkningen kan måles opp mot. Det kan allikevel være interessant å starte med noen refleksjoner om tilnærmingens relevans. Diskusjonen om metoder i barnevernsarbeid kan kritiseres for å være for fokusert på metoden i seg selv og på utkommet i form av effekter på barnas langsiktige helse og levekår. Opplevelsesaspektet, i den forstand at en spør om hvordan barna opplever sin livssituasjon og opplevelsen av de aktuelle tiltakene, blir mindre viktig. Det er åpenbart, særlig i fokusgruppeintervjuene med sosialarbeiderne, at de er opptatt av at den traumebevisste tilnærmingen er viktig. De kommer også med en rekke synspunkter om at en slik tilnærming kan brukes i mange og flere forskjellige settinger. Videre er mye metodeutviklingsarbeid på dette feltet kritisert for å representere en ovenfra og ned tilnærming i den forstand at det er eksterne eksperter som utvikler en metode som de lokale sosialarbeiderne skal gjennomføre. Dette aktuelle programmet kan i denne diskusjonen beskrives som en noe annen

tilnærming. Det kan verken kritiseres for å representere en tilnærming som ikke er opptatt av opplevelsesaspektet, eller for å representere en ensidig ovenfra og nedad modell. Det som står i sentrum i hele programmet er hvordan barna opplever en situasjon og hvordan fosterforeldrene kan forstå denne situasjonen og handle slik at traumene heles. Tilnærmingen slik det er gjennomført i Agder representerer heller ikke en ensidig ovenfra-modell. Programmet er riktignok utviklet i USA, men initiativet til piloten kommer delvis fra den lokale barneverntjenesten og de ansatte var svært motivert for å være med på det de oppfattet som et utviklingsarbeid. De har sterke ambisjoner om å være ledende på traumbasert tilnærming og de var også opptatt av at disse erfaringene måtte formidles til andre slik at det kunne brukes i en videre kontekst. Piloten ble også gjennomført på en «demokratisk» måte, i betydningen av at alle ansatte i omsorgsenheten i barnevern Sør var med under hele prosessen. På den andre siden var en av frustrasjonene, både hos sosialarbeiderne og hos fosterforeldrene knyttet til at programmet ikke var tilstrekkelig tilpasset norske forhold. Dette kommer vi tilbake til seinere i diskusjonen. Det er en ambivalens i prosjektet knyttet til i hvilken grad en må overta hele pakka eller i hvilken grad en kan tilpasse den til egne behov. Dette er ikke bare et spørsmål om tillatelser, det er også et spørsmål om ressurser. I hvilken grad har en tilstrekkelig med personressurser til å jobbe med å videreutvikle programmet. Mulighetsrommet her må sannsynligvis ligge i samarbeidsrelasjonene mellom barneverntjenesten og RVTS. Den måten å jobbe på som dette prosjektet representerer har derfor i seg en mulighet til å representere en alternativ modell for hvordan en metode/program (eller hva man nå måtte kalle det) kan prøves ut og implementeres. Den måten samarbeidet mellom «ekspertene» i RVTS og sosialarbeiderne i Barnevern Sør ble organisert kan dermed sees på som en interessant modell for denne typen fagutvikling/metodeutvikling.

Programmets uttalte mål var å ...

- ... gjøre fosterforeldrene tryggere når det gjelder å håndtere fosterbarnas traumer

- ... gi et kunnskapsgrunnlag, samt gi et verktøy for trening i kritisk refleksjon over egen praksis.
- ... trene fosterforeldrene slik at de får muligheten til å veilede hverandre

Skal vi tro informantene i denne evalueringen ble disse målene oppfylt.

Fosterforeldrene er klare på at de har blitt tryggere når det gjelder å håndtere traumer og de har fått et kunnskapsgrunnlag og verktøy for trening i kritisk refleksjon over egen praksis. Det generelle bildet når det gjelder tilbakemeldinger på opplegget er overveldende positivt. Tilbakemeldingene er så positive at det nesten blir et problem for en evaluator. For å lære av erfaringer og videreutvikle er det nødvendig også med kritiske blikk på ting en er fornøyd med. Det er et større spørsmål om en har oppnådd den tredje målsettingen. Det ser ikke ut til å ha vært en bevisst satsing på å trene fosterforeldrene til å trene andre. Det har vært gjennomført noen veiledningsgrupper etterpå, men de går ikke inn i denne evalueringen. Derimot representerer kursgjennomføringen en opplæring av sosialarbeiderne til videre opplæring av flere sosialarbeidere. Skal en imidlertid ta tilbakemeldingene fra sosialarbeiderne på alvor ser det ut til at de er svært usikre på hvordan de skal klare dette. Det ser ut som de mener at de ville trengt noe mer før de ble sendt ut i verden. Dette henger igjen sammen med en av de andre kritiske elementene, nemlig tilpasningen av stoffet/opplegget til norske forhold.

Fosterforeldrenes forventninger ble oppsummert i fem punkter, (1) generell kunnskap og forståelse av traumer, (2) hjelp til å forstå og håndtere barnet, (3) konkret verktøy til bruk i vanskelige situasjoner, (4) bedre opplevelsen av egen mestring og (5) kontakt med andre fosterforeldre. På det generelle spørsmålet om oppfyllelse av forventningene er svarene på den positive siden av skalaen, men ikke helt på topp. Det må bety at deltakerne mener det er et forbedringspotensial. Når vi prøver å dele dette opp kan det se ut som om fosterforeldrene oppfatter at det første punktet ble oppfylt. Fosterforeldrene opplevde at de hadde lært noe om traumer. De hadde også en ide om at de hadde fått hjelp til å forstå barnet bedre. Det punktet

hvor forventningene ikke ser ut til å ha blitt oppfylt er ønsket om å få konkrete verktøy til bruk i vanskelige situasjoner. Det er et stort spørsmål om det er mulig å oppfylle dette ønsket, og observasjoner og samtaler med de ansatte på RVTS viser at det heller ikke har vært et mål å presentere slike verktøy. Snarere tvert i mot ligger det i hele tenkningen bak kurset at fosterforeldrene skal få hjelp til å reflektere, men ikke oppskrifter på hvordan en håndterer konkrete situasjoner. Når fosterforeldrene hadde så uttalte forventninger om konkrete verktøy må det spørre hvordan programmet blir solgt til deltakerne. Gis det inntrykk av at de skal få noe de faktisk ikke kan få eller får? Det ligger her en åpenbar utfordring til hvordan programmet blir presentert for brukerne.

Det ser imidlertid ut til at fosterforeldrene på tross av dette har fått en bedre opplevelse av egen mestring. Det er samtidig åpenbart at de synes det har vært vanskelig å bruke kunnskapene i praksis og at denne formidlingen mellom teori og praksis er utfordrende. Mere tilpassede eksempler og mere bruk av egne erfaringer underveis kunne kanskje gjort dette noe lettere. Forventningene til programmet inneholder også et ønske om å bli kjent med andre fosterforeldre, noe som er en klar bieffekt av kurset. Gruppearbeidet og veiledningsgrupper i ettertid har forsterket denne effekten.

Sosialarbeidernes forventninger ble også oppsummert i fem punkter. De to første handlet om egen læring, de neste tre ble knyttet til relasjonen til andre; (1) generell forventning om å lære mer om traumer, (2) lære direkte relevant kunnskap det er behov for i barnevernsarbeidet, (3) at fosterforeldrene skal lære mer, (4) bedring av samarbeidet med andre instanser og (5) bidra til faglig utvikling i fosterhjemsarbeidet. Med dette utgangspunktet er også sosialarbeiderne meget positive til prosjektet. De mener åpenbart at de har fått generell kunnskap som er nyttig, selv om de nok vil si at de hadde mye av denne kunnskapen allerede før kurset begynte. Opplegget var tross alt lagt opp med sikte på fosterforeldrenes læringsbehov. At fosterforeldrene hadde lært noe er åpenbart, men at det har vært

med på å endre samarbeidsrelasjonene til andre instanser er mere tvilsomt. Dette var ikke et tema som det ser ut til at de var særlig opptatt av under veis. Når vi ser på hvordan de beskriver forventningene sine i ettertid ser det også ut til at de har glemt dette poenget. Det er fagutviklingen, relasjonen til fosterforeldrene og egen læring som står i fokus.

Selv om det er overveiende positive tilbakemeldinger fra deltakerne, enten de er fosterforeldre eller sosialarbeidere er det forholdsvis sterk misnøye på noen konkrete punkter. Dette kan oppsummeres i 8 punkter:

- Tidsbruk. Programmet ble oppfattet som for tett og det var for lite tid til diskusjon.
- Mangel på tid knyttes videre opp mot et opplevd behov for mer prosessorientering, tid til refleksjon, dialog eller diskusjon.
- Et tredje poeng knyttet sammen med tid er behovet for «øvelse», f.eks. i form av rolle spill eller annen type trening på å takle vanskelige situasjoner
- Det var en klar misnøye med de konkrete eksemplene i programmet. De ble omtalt som for amerikanske og for lite relevante for norske forhold. Flere praktiske, konkrete eksempler ble etterspurt.
- Det ble også praktiske verktøy for håndtering av utfordrende situasjoner. Dette er et betydelig vanskeligere ønske fordi dette i noen grad står i strid til den mer reflekterende tilnærmingen som lå i opplegget. Imidlertid blir denne utfordringen større når vi kobler den sammen med punktet over hvor det rettes kritikk mot for lite tid til refleksjon og prosess.
- Noen av deltakerne etterlyser også mer teoretisk dybde, dette var kanskje mer hos sosialarbeiderne enn hos fosterforeldrene. Det ble imidlertid hevdet fra flere hold at norske fosterforeldre i utgangspunktet har en bedre opplæring enn amerikanske og at dette måtte få noen konsekvenser for programmet.
- Noen av fosterforeldrene etterlyser også mer hjelp til å forstå seg selv og egne reaksjoner i forhold til fosterbarnet

- Det ser ikke ut som om kursmaterialet blir benyttet i ettertid. Er det mulig å gjøre det mer anvendbart?

I en gjennomgang med sosialarbeiderne etter avslutningen av kurset står flere av disse temaene på dagsorden, dette gjelder ikke minst spørsmålet om bruk av tid og tilpasning av kursmaterialet. Noen temaer etterlyses, f.eks. spørsmålet om samvær med biologiske foreldre og mulig retraumatisering ved samvær. Behov for mer tid til refleksjon og bearbeiding av følelser er gjennomgående for beskrivelsene av opplevelsene under veis. Det kan se ut som om både det som går skjer før kurset og det som skjer etterpå blir like viktige når veien videre skal legges. Det kan f.eks. være at kurset må presenteres slik at forventningene er mer i tråd med hva de får, det gjelder særlig ideene og verktøy, refleksjon og mer grunnleggende kunnskapsformidling. I ettertid kan samlinger som ta vare på fellesskapet mellom fosterforeldrene være et svar på behovet for oppfølging, men det er også et spørsmål om bevisst å bruke den nye typen relasjon som har oppstått mellom sosialarbeidere og fosterforeldre etter et slikt kurs. Vi vet en del om hvor vanskelig det er å implementere kunnskap. Dette understreker viktigheten av at kurset følges opp i veiledning. Fosterforeldrene trenger å bearbeide sin nyervervede kunnskap ettersom de gjør nye erfaringer med hvordan dette fungerer.

Ni måneder etter avslutningen av kurset beskrev fosterforeldrene en positiv endring hos barna. De syntes imidlertid at det var vanskelig å vite om denne bedringen skyldtes større traumebevissthet eller andre årsaker. Det kan imidlertid også se ut som om noen av «bivirkningene» av kurset var forholdsvis kortvarig. Vi har flere ganger vært inne på ønsket og målsettingen om en endret relasjon mellom fosterforeldrene og sosialarbeiderne. For å få til en slik endring i relasjonen mellom sosialarbeidere og fosterforeldre må de aktuelle saksbehandlerne følge programmet. Det ser ved avslutningen av kurset ut som om det har skjedd en endring i denne relasjonen og i rollefordelingen mellom dem. Denne er det imidlertid mindre spor av etter 9 måneder og i fokusgruppeintervjuet er det flere som er misfornøyde med for lite

oppfølging og diskontinuitet. Dette må oppfattes som et signal om at endringer sjelden er varige, det er nødvendig å følge opp hvis en skal få denne typen effekter.

Poenget med manglende tid reiser spørsmålet om norske fosterforeldre i utgangspunktet er bedre skolert enn den opprinnelige amerikanske målgruppa for kurset. Dette er det vanskelig å vite noe konkret om. Flertallet av fosterforeldrene hadde utdanning på videregående nivå, så utdanningsnivået må sies å være gjennomsnittlig, det er forholdsvis få med høyere utdanning. Flertallet har gjennomgått PRIDE, men det er heller ikke alle. Allikevel ser det ut til å være et ønske blant deltakerne om noe mer teoretisk fordypning og noe mer tid til refleksjon. Det er i hvert fall behov for å vurdere kunnskapsnivået i målgruppa når kurset skal tilpasses norske forhold.

Spørsmålet om hva deltakerne har lært kan dermed deles i tre, generell kunnskap om traumer og atferd, hjelp til å forstå og handle konstruktivt, og hjelp til å forstå egne reaksjoner i samhandlingen med barnet.

Oppsummering – hovedfunn – anbefalinger

Tilpasningen og implementeringen av programmet Omsorg for traumatiserte barn inngår i et viktig fagutviklingsarbeid som kan bidra til styrket kompetanse både i barnevernstjenestene og blant fosterforeldrene. Denne kompetansestykingen er et ledd i en profesjonaliseringsprosess blant fosterhjemmene og kan sees som en nødvendig følge av bevegelsen fra bruk av institusjon til bruk av fosterhjem.

Når det gjelder videre implementering av programmet kan det settes opp følgende punkter til ettertanke:

- Kurset ble svært godt mottatt både blant sosialarbeiderne og fosterforeldrene som deltok
- Det kan være behov for å være tydeligere i rekrutteringsfasen slik at forventningene blir mer i direkte samsvar med hva kurset tilbyr.
- Kurset oppleves som for kompakt, kan det være lurt å utvide med en eller flere kurskvelder/samlinger?
- Det ser ut til å være behov for både mer fordypning i stoffet, mer refleksjon og diskusjon, og for mer konkret trening. Dette understreker igjen punktet om behov for mer tid
- Eksemplene/kasusene bør i større grad tilpasses norske forhold og det bør være rom for at fosterforeldrene presenterer egne erfaringer.
- Kurset må følges opp i samarbeid med fosterforeldrene, f.eks. med veiledningsgrupper etc. Dette er nødvendig for at fosterforeldrene skal klare å følge opp det de har lært
- For videreutvikling av programmet til bruk i norsk kontekst bør en jobbe mere med hva som er de opplevde behovene hos norske fosterforeldre/kursdeltakere
- Samarbeidet mellom Barnevern Sør, RVTS og Universitetet i Agder slik det ble gjort i dette pilotprosjektet representerer en arbeidsform som kan være nyttig

i denne typen utviklingsarbeid. Dette gir rom for nyutvikling, systematisering og formidling av erfaringer.

- For å videreutvikle et slikt program er det nødvendig å hente inn erfaringene til både fosterforeldre og sosialarbeidere systematisk. Videre bør disse erfaringene formidles til flere for bredere læring og nytte.
- En mulighet for videreutvikling kunne være å la kurset inngå i et helhetlig opplærings- og veiledningsprogram for fosterforeldre, som går over flere år. Dette vil både kunne være et svar på det uttalte behovet for mer tid, mer fordypning og på behovet for veiledning over tid.

Referanse

Bath, H.J. (2008) "Calming Together" Samregulering - Veien til selvregulering. Publisert i: *Reclaiming children and youth* 16:4 winter 2008 – pp.44-46 (oversatt og tilrettelagt av RVTS Sør etter tillatelse fra forfatteren).<http://handle-kraft.no/pdf/samregulering.pdf>

Bath, H. (2008). The Three Pillars of Trauma-Informed Care. *Journal of safe management of disruptive and assaultive behaviour*. 3, 4-7.

Backe-Hansen, E., Havik, T. og Grønningsæter, A. (2013) *Fosterhjem for barns behov (FFBB) – Rapport fra et fireårig forskningsprogram*. NOVA/Barnevernets utviklingscenter Vestlandet/Rbup Vestlandet/Fafo.
http://www.nova.no/asset/4295/2/4295_2.pdf

Backe-Hansen, E., A.B. Grønningsæter og T. Havik (2013) Innledning. I Backe-Hansen, E., Havik, T. og Grønningsæter, A. (red.) *Fosterhjem for barns behov (FFBB) – Rapport fra et fireårig forskningsprogram*. NOVA

Backe-Hansen, E. (2013). Hvem er fosterbarna? I Backe-Hansen, E., Havik, T. og Grønningsæter, A. (red.) *Fosterhjem for barns behov (FFBB) – Rapport fra et fireårig forskningsprogram*. NOVA

Backe-Hansen, E., Egelund, T & Havik, T. (2010) Barn og unge i fosterhjem – en kunnskapsstatus. Oslo: NOVA. http://www.nova.no/asset/4330/3/4330_3.pdf

Døhli, E. og A.M. Støkken (red) (2013) *Fagutvikling i velferdstjenester*. Universitetsforlaget

Egelund, T., Christensen, P. S., Jacobsen, T. B., Jensen, T. G. & Olsen, R. F. (2009). *Anbragte børn og unge: En forskningsoversigt*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, rapport nr. 09:24.

Egelund, T. & Hestbæk, A.-D. (2003). *Anbringelse af børn og unge udenfor hjemmet*. København: Socialforskningsinstituttet, rapport nr. 03:04.

Follesø, R. (red)(2011) *Gi viljen mulighet! Sluttrapport Ungdom i Svevet 2007 – 2010*. UIN rapport 12/2011

Gjerustad, C., A. Grønningsæter, T. Kvinge, S. Mossige og J. Vindegg (2007) *Bare fantasien setter grenser. Om kommunenes bruk av hjelpetiltak i barnevernet*. Fafo-rapport 545

Havik, T. (2007) *Slik fosterforeldrene ser det II. Resultat fra en kartleggingsstudie*. Barnevernet utviklingscenter på Vestlandet 07:01

Malterud, K. (2012) *Fokusgrupper som forskningsmetode for medisin og helsefag*. Universitetsforlaget

Morgan, D.L. (1988) *Focus groups as qualitative research*. Sage Publications

Reegård, K., E. Backe-Hansen, A. B. Grønningsæter og K. A. Hagen (red) (2009) Konferanserapport Nordisk forskerkonferanse om hjelpetiltak i barnevernet 22 – 23 september 2009. Atferdssenteret/Fafo/NOVA

Strand, A.H. og A.B. Grønningsæter (2013) Forsterkede fosterhjem. I Backe-Hansen, E., Havik, T. og Grønningsæter, A. (red.) *Fosterhjem for barns behov (FFBB) - Et instituttforankret strategisk program for forskning om fosterhjem*. NOVA

Sverdrup, S. (2002) *Evaluering. Faser, design og gjennomføring*. Fagbokforlaget

Vedlegg

Spørreskjema til deltakerne ved første samling i programmet Omsorg for traumatiserte barn.

Dette spørreskjemaet brukes i en følgeevaluering av programmet. Det vil bli delt ut spørreskjemaer ved første samling, midtveis og ved siste samling. Vi håper alle deltakerne har anledning til å svare. Forsker Arne Backer Grønningsæter ved Praxis-sør/Universitetet i Agder er ansvarlig for evalueringen.

Først noen bakgrunnsspørsmål til deltakerne:

1. Er det første gang du er fosterforelder?
 Ja Nei
2. Hvor mange barn er du fosterforelder for?
..... Antall
3. Hvor mange barn bor samlet i familien nå?
..... Antall
4. Hva er din alder
..... År
5. Hva er ditt kjønn
 Mann Kvinne
6. Hva er din sivilstand?
 Gift Samboer Enslig
7. Dersom du er gift eller samboer, deltar også din partner på programmet?
 Ja Nei
8. Hva er din utdanning
 Grunnskole
 Videregående skole
 Høyere utdanning
9. Hva var din arbeidssituasjon før du ble fosterforelder?
 ikke i lønnet arbeid
 deltid
 heltid
10. Hva er din arbeidssituasjon etter at du ble fosterforelder?
 ikke i lønnet arbeid
 deltid
 heltid
 familiehjem
11. Har du gjennomført PRIDE
 Ja Nei

Litt om fosterbarnet/fosterbarna:

12. Barnets/barnas alder (hvis det er flere barn, fyll ut eldste først)

..... År ..... År ..... År

13. Barnets/barnas kjønn (hvis det er flere barn fyll, ut eldste først)

Gutt Jente

Gutt Jente

Gutt Jente

Forventninger til deltakelsen i programmet:

14. Beskriv kort dine forventninger til programmet. Bruk maksimum fem setninger.

.....

.....

.....

.....

.....

15. På en skala fra 1 til 4, hvor 1 betyr helt uenig og 4 betyr helt enig, hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn?

«Programmet vil hjelpe meg som fosterforelder til å forstå mer om forholdet mellom barnets/barnas traumer og dets/deres uforståelige atferd, følelser og holdninger»

1 (helt uenig) 2 (litt uenig) 3 (litt enig).....4 (helt enig)

«Programmet vil gi oss som fosterforeldrene praktiske redskaper til å hjelpe barna til å komme videre fra en vanskelig fortid»

1 (helt uenig) 2 (litt uenig) 3 (litt enig).....4 (helt enig)

«Programmet kan hjelpe meg til å bli tryggere når det gjelder å håndtere fosterbarnet/barna»

1 (helt uenig) 2 (litt uenig) 3 (litt enig).....4 (helt enig)

De siste spørsmålene gjelder hvor fornøyd dere er med første samling. Bruk en skala fra 1 til 4, hvor 1 er laveste skår og 4 er høyeste.

16. I hvilken grad mener du at vi i dag har snakket om noe som var viktig for deg?
 1 (ikke viktig) 2 (lite viktig) 3 (noe viktig) 4 (svært viktig)
17. I hvilken grad var eksemplene som ble brukt relevante for deg?
 1 (ikke relevant) 2 (lite relevant) 3 (noe relevant) 4 (svært relevant)
18. I hvilken grad tror du denne kunnskapen og treningen kan være en hjelp i hverdagen som fosterforeldre?
 1 (ingen hjelp) 2 (til lite hjelp) 3 (til noe hjelp) 4 (god hjelp)
19. Hvor godt eller dårlig mener du det pedagogiske opplegget for samlingen fungerte?
 1 (svært dårlig) 2 (dårlig) 3 (godt) 4 (svært godt)
20. Helhetlig sett; på en skala fra 1 til 4, hvordan vil du bedømme dagens samling?
 1 (svært misfornøyd) 2 (litt misfornøyd) 3 (litt fornøyd) 4 (svært fornøyd)

Spørreskjema til deltakerne midtveis i programmet Omsorg for traumatiserte barn.

Dette spørreskjemaet brukes i en følgeevaluering av programmet. Det ble delt ut et spørreskjema ved første samling og det vil bli delt ut spørreskjemaer midtveis og ved siste samling. Vi håper alle deltakerne har anledning til å svare. Forsker Arne Backer Grønningsæter ved Praxis-sør/Universitetet i Agder er ansvarlig for evalueringen.

Først noen bakgrunnsspørsmål til deltakerne:

1. Er det første gang du er fosterforelder?

Ja   Nei

2. Hvor mange barn er du fosterforelder for?

..... Antall

3. Hvor mange barn bor samlet i familien nå?

..... Antall

4. Hva er din alder

..... År

5. Hva er ditt kjønn

Mann   Kvinne

6. Hva er din sivilstand?

Gift   Samboer   Enslig

7. Dersom du er gift eller samboer, deltar også din partner på programmet?

Ja   Nei

8. Hva er din utdanning

Grunnskole

Videregående skole

Høyere utdanning

9. Hva var din arbeidssituasjon før du ble fosterforelder?

ikke i lønnet arbeid

deltid

heltid

10. Hva er din arbeidssituasjon etter at du ble fosterforelder?

- ikke i lønnet arbeid
 deltid
 heltid
 familiehjem

11. Har du gjennomført PRIDE

- Ja   Nei

Noen spørsmål om fosterbarnet/fosterbarna:

12. Barnets/barnas alder (hvis det er flere barn, fyll ut eldste først)

..... År ..... År ..... År

13. Barnets/barnas kjønn (hvis det er flere barn fyll, ut eldste først)

- Gutt   Jente
 Gutt   Jente
 Gutt   Jente

I det første spørreskjemaet var vi opptatt av dine forventninger til programmet. Denne gangen vil vi gjerne vite noe om erfaringene så langt:

14. På en skala fra 1 til 4, hvor 1 betyr helt uenig og 4 betyr helt enig, hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn?

«Programmet hjelper meg som fosterforelder til å forstå mer om forholdet mellom barnets/barnas traumer og dets/deres uforståelige atferd, følelser og holdninger»

- 1 (helt uenig)   2 (litt uenig)   3 (litt enig)   4 (helt enig)

«Programmet gir oss som fosterforeldrene praktiske redskaper til å hjelpe barna til å komme videre fra en vanskelig fortid»

- 1 (helt uenig)   2 (litt uenig)   3 (litt enig)   4 (helt enig)

«Programmet hjelper meg til å bli tryggere når det gjelder å håndtere fosterbarnet/barna»

- 1 (helt uenig)   2 (litt uenig)   3 (litt enig)   4 (helt enig)

«Jeg erfarer at når jeg anvender lærdommen fra programmet opplever fosterbarnet/barna en bedret omsorgssituasjon»

- 1 (helt uenig)   2 (litt uenig)   3 (litt enig)   4 (helt enig)

15. Vi har tidligere bedt om at dere presenterer noen forventninger til programmet. I hvilken grad har dine forventninger blitt oppfylt?

- 1 (ikke oppfylt)   2 (i liten grad)   3 (i stor grad)   4 (fullt oppfylt)

16. Kan du nevne tre ting som du mener kunne gjort programmet «Omsorg for traumatiserte barn» bedre ?

1. ....

2. ....

3. ....

De siste spørsmålene gjelder hvor fornøyd dere er med dagens samling. Bruk en skala fra 1 til 4, hvor 1 er laveste skår og 4 er høyeste.

17. I hvilken grad mener du at vi i dag har snakket om noe som var viktig for deg?

- 1 (ikke viktig)   2 (lite viktig)   3 (noe viktig)   4 (svært viktig)

18. I hvilken grad var eksemplene som ble brukt relevante for deg?

- 1 (ikke relevant)   2 (lite relevant)   3 (noe relevant)   4 (svært relevant)

19. I hvilken grad tror du denne kunnskapen og treningen kan være en hjelp i hverdagen som fosterforeldre?

- 1 (ingen hjelp)   2 (til lite hjelp)   3 (til noe hjelp)   4 (god hjelp)

20. Hvor godt eller dårlig mener du det pedagogiske opplegget for samlingen fungerte?

- 1 (svært dårlig)   2 (dårlig)   3 (godt)   4 (svært godt)

21. Helhetlig sett; på en skala fra 1 til 4, hvordan vil du bedømme dagens samling?

- 1 (svært misfornøyd)   2 (litt misfornøyd)   3 (litt fornøyd)   4 (svært fornøyd)

22. Kan du nevne tre ting som du mener kunne gjort dagens program bedre, mer relevant eller mer interessant?

1. ....

2. ....

3. ....

Spørreskjema til deltakerne ved avslutningen av programmet Omsorg for traumatiserte barn.

Dette spørreskjemaet brukes i en følgeevaluering av programmet. Det ble delt ut et spørreskjema ved første samling og midtveis. Dette skjemaet deles ut ved siste samling. Vi håper alle deltakerne har anledning til å svare. Forsker Arne Backer Grønningsæter ved Praxis-sør/Universitetet i Agder er ansvarlig for evalueringen.

Først noen bakgrunnsspørsmål til deltakerne:

1. Er det første gang du er fosterforelder?

- Ja   Nei

2. Hvor mange barn er du fosterforelder for?

..... Antall

3. Hvor mange barn bor samlet i familien nå?

..... Antall

4. Hva er din alder

..... År

5. Hva er ditt kjønn

- Mann   Kvinne

6. Hva er din sivilstand?

- Gift   Samboer   Enslig

7. Dersom du er gift eller samboer, deltar også din partner på programmet?

- Ja   Nei

8. Hva er din utdanning

- Grunnskole
 Videregående skole
 Høyere utdanning

9. Hva var din arbeidssituasjon før du ble fosterforelder?

- ikke i lønnet arbeid
 deltid
 heltid

10. Hva er din arbeidssituasjon etter at du ble fosterforelder?

- ikke i lønnet arbeid
 deltid
 heltid
 familiehjem

11. Har du gjennomført PRIDE

- Ja   Nei

Noen spørsmål om fosterbarnet/fosterbarna:

12. Barnets/barnas alder (hvis det er flere barn, fyll ut eldste først)

..... År ..... År ..... År

13. Barnets/barnas kjønn (hvis det er flere barn fyll, ut eldste først)

- Gutt   Jente
 Gutt   Jente
 Gutt   Jente

I det forrige spørreskjemaet var vi opptatt av dine erfaringer midtveis i programmet. Denne gangen vil vi gjerne vite noe om synspunkter på helheten i programmet:

14. På en skala fra 1 til 4, hvor 1 betyr helt uenig og 4 betyr helt enig, hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn?

«Programmet har hjulpet meg som fosterforelder til å forstå mer om forholdet mellom barnets/barnas traumer og dets/deres uforståelige atferd, følelser og holdninger»

- 1 (helt uenig)   2 (litt uenig)   3 (litt enig)   4 (helt enig)

«Programmet har gitt oss som fosterforeldrene praktiske redskaper til å hjelpe barna til å komme videre fra en vanskelig fortid»

- 1 (helt uenig)   2 (litt uenig)   3 (litt enig)   4 (helt enig)

«Programmet har hjulpet meg til å bli tryggere når det gjelder å håndtere fosterbarnet/barna»

- 1 (helt uenig)   2 (litt uenig)   3 (litt enig)   4 (helt enig)

«Jeg erfarer at når jeg anvender lærdommen fra programmet opplever fosterbarnet/barna en bedret omsorgssituasjon»

- 1 (helt uenig)   2 (litt uenig)   3 (litt enig)   4 (helt enig)

«Jeg tror at jeg etter å ha gått på dette kurset møter fosterbarnet annerledes enn tidligere.»

- 1 (helt uenig)   2 (litt uenig)   3 (litt enig)   4 (helt enig)

15. Vi har tidligere bedt om at dere presenterer noen forventninger til programmet. I hvilken grad har dine forventninger blitt oppfylt?

- 1 (ikke oppfylt)   2 (i liten grad)   3 (i stor grad)   4 (fullt oppfylt)

16. Kan du angi i hvilken grad du benytter det utdelte kursmaterialet?

- 1 (aldri)   2 (en sjelden gang)   3 (ofte)

17. Kan du nevne tre ting som du mener kunne vært annerledes i kursopplegget for å oppnå et mål om å gjøre dere som deltakere tryggere på hvordan dere skal møte fosterbarnet?

1. ....

2. ....

3. ....

18. Kan du nevne kort hva som er det viktigste du har lært på dette kurset

.....

.....

18. Kan du nevne kort om det er temaer du savner og gjerne skulle lært mer om?

.....

.....

Tidligere har vi spurt om hvor fornøyd dere har vært med enkelte samlinger. Denne gangen gjelder de siste spørsmålene hvor fornøyd dere er med samlingene som helhet. Bruk en skala fra 1 til 4, hvor 1 er laveste skår og 4 er høyeste.

19. I hvilken grad mener du at vi har snakket om noe som var viktig for deg?

1 (ikke viktig)   2 (lite viktig)   3 (noe viktig)   4 (svært viktig)

20. I hvilken grad var eksemplene som ble brukt relevante for deg?

1 (ikke relevant)   2 (lite relevant)   3 (noe relevant)   4 (svært relevant)

21. I hvilken grad tror du kunnskapen og treningen kan være en hjelp i hverdagen som fosterforeldre?

1 (ingen hjelp)   2 (til lite hjelp)   3 (til noe hjelp)   4 (god hjelp)

22. Hvor godt eller dårlig mener du det pedagogiske opplegget for samlingene har fungert?

1 (svært dårlig)   2 (dårlig)   3 (godt)   4 (svært godt)

23. Hvis det er andre ting du gjerne vi få fram om ditt syn på kurset, skriv her.

.....

.....

Intervjuguide saksbehandlerne programmet Omsorg for traumatiserte barn.

Dette er en del av følgeevaluering av programmet. Det blir også delt ut et spørreskjema til deltakerne ved første samling midtveis og ved siste samling.. Forsker Arne Backer Grønningsæter ved Praxis-sør/Universitetet i Agder er ansvarlig for evalueringen.

Først noen bakgrunnsspørsmål til deltakerne:

- Utdanningsbakgrunn (grunn, etter, videreutdanning)
- Stilling/funksjon i Barnevern Sør
- Hvor lenge har du/dere jobbet med barnevern
- Hvor lenge har du/dere jobbet i Barnevern Sør
- Kjønn

I retrospekt; hva var forventningene dine til programmet

Hva er erfaringene dine så langt

- «Programmet hjelper fosterforeldrene til å forstå mer om forholdet mellom barnets/barnas traumer og dets/deres uforståelige atferd, følelser og holdninger»
- «Programmet gir fosterforeldrene praktiske redskaper til å hjelpe barna til å komme videre fra en vanskelig fortid»
- «Programmet hjelper fosterforeldrene til å bli tryggere når det gjelder å håndtere fosterbarnet/barna»
- «Jeg tror at når lærdommen fra programmet anvendes, opplever fosterbarnet/barna en bedret omsorgssituasjon»
- Har i hvilken grad forventningene dine blitt oppfylt?

Kan dere nevne (tre) ting som kunne gjort programmet «Omsorg for traumatiserte barn» bedre ?

Hvis dere tenker på de enkelte samlingene

- I hvilken grad snakket en om noe som var viktig for den enkelte fosterforelder?
- I hvilken grad var eksemplene som ble brukt relevante?
- I hvilken grad tror du denne kunnskapen og treningen kan være en hjelp i hverdagen som fosterforeldre?
- Hvor godt eller dårlig mener dere det pedagogiske opplegget for samlingene har fungert?
- Kan dere nevne konkrete ting som ville gjort samlingene bedre, mer relevant eller mer interessant?

Alt i alt: Har dette programmet noen innvirkning på din arbeidssituasjon og på dine muligheter for å gjøre et godt faglig arbeid?

Spørsmål til det avsluttende intervjuet

Hva synes dere om det utdelte materialet?

Er dette noe dere har tro på at kan bli et levedyktig opplegg?